

Bondeoprøret 1441.

Af

Knud Fabricius.

„Først da rømmer de Morsing',
og saa de Forrædere af Thy;
efter da stod de Vendelboer,
de vilde ikke fly“.

Det er Linjer, som ville lyde bekendte for de fleste, selv om maaske ogsaa de flestes Kendskab til Folkevisen indskrænker sig til netop disse fire Linjer. Dog i een Del af vort Land have disse Vers en ganske særlig Klang, i Egnene nord for Limfjorden, der hvor Trap (V, 117) fortæller, at Vendelboerne til helt ned i dette Aarhundrede anvendte dem paa deres Naboer mod Vest, naar Uenighed kom op imellem dem.

Jeg skylder Prof., Dr. phil. Kr. Erslev megen Tak for at have gennemgaaet denne Afhandling og givet mig flere værdifulde Rettelser og Tilføjelser. Ligeledes har Arkivar Thiset, Underbibliothekar Weeke og Skolelærer J. Rasmussen i Husby staaet mig bi paa forskellig Maade, den første med personalhistoriske Oplysninger, den sidste med Meddelelser om den stedlige Tradition. Hr. Weekes Hjælp har været mig uundværlig ved Læsningen af Svanings meget vanskelige Haandskrift. Ogsaa disse tre Herrer bringer jeg herved min bedste Tak.

Men som sagt, Kundskaben til Bondeoprøret i 1441 har for de flestes Vedkommende indskrænket sig til disse faa prægnante Linjer, og Historikerne have sjældent følt sig dragne til at udrede Traadene i en Begivenhed, hvorom Beretningerne vare saa faa og tørre. Kun tre Forfattere have i dette Aarhundrede taget Spørgsmaalet op, og af dem kan endda kun den enes Behandling regnes for et egentlig historisk Arbejde. Jahn har i sin „Danmarks politisk-militære Historie under Unionskongerne“ givet et kort, delvis fejlagtigt Afrids af Begivenheden; foruden ham har Digteren Goldschmidt behandlet Æmnet historisk i sin „Dagbog fra en Rejse i Vendsyssel og Thy“, og Historikeren Tyge Becker gjort det til Genstand for digterisk Behandling i sin Fortælling „Bondekrigen“. Naar det tilføjes, at det sidste Arbejde er det lødigste, ogsaa set fra et historisk Standpunkt, vil man indrømme, at det ikke er for tidligt, man nu endelig en Gang paa en ædruelig Maade søger at faa Rede paa, hvad det egentlig var, der foregik i Danmark i den første Halvdel af Aaret 1441. Endnu lever vi nemlig paa den hvitfeldske Behandling, som stadig afskrives, selv af en Historiker som Allen i hans „Haandbog i Fædrelandets Historie“. Dog kan Hvitfeld af denne Grund ikke vække mere Tillid hos Nutidens Mennesker, der ere vante til at se meget kritisk paa det 16de Aarhundredes historiske Hovedforfatter.

Det vil da være naturligt at gennemgaa Beretningerne en for en i kronologisk Rækkefølge, og vi maa begynde med Folkevisen. Den hører til vore ældste Kilder og er, i Modsætning til saa mange andre Folkeviser, en virkelig historisk Kilde; desuden maa vi nødvendigvis gøre os bekendte med den for at forstaa, i

hvor høj Grad den har paavirket de efterfølgende Tidens Historieskrivning. Den gamle Vise foreligger for os i to Redaktioner, Adelsdamen Sofie Sandbergs og Vedels i den bekendte Liljebjergsudgave. I Forbigaaende kan det bemærkes, at de nævnte Forfattere kun havde Adgang til Visen i den vedelske Skikkelse.

Undersøge vi da denne, naa vi hurtigt og sikkert til et Resultat; Vedel har, tro mod sine Sædvaner, behandlet sin Vise meget frit. Hvilken Opskrift han har haft liggende for sig, kan naturligvis ikke siges, men paa enkelte Punkter maa den have frembudt Nuanceforskelligheder fra den Sofie Sandbergske Redaktion; dog i det hele har den været denne saa lig, og Afvigelserne ere saa typisk vedelske, at man med nogen Forsigtighed tør lægge Sofie Sandbergs Afskrift til Grund og ud fra denne maale Karakteren af Vedels Tilføjelser.

Hans Forandringer vise sig da at være af dobbelt Natur; dels ønsker han at lokalisere Beretningen og hæfte den til kendte historiske Personer, dels lægger han en Tendens ind i den, hentet fra hans egen Tid. Selvlavede Vers anvendes i stort Maal, og naar Tankegangen i Originalen bliver forvirret, søger han at rede Garnet ud, men desværre ikke med Held.

Den gamle Vise har kun to historiske Navne, Kong Kristoffers og Henrik Tagesens; ud fra dem slutter Vedel nu videre. Visens „Hertug af Bern“ bliver til Hertug af Beierland; naar Kongens Morbroders Hustru hedder Fru Seluerlad (Vers 4), forandrer Vedel det til Cecilie, da han ved, at Kong Erik havde en Frille af dette Navn. Agersbro bliver til Agersborg Grunde, og naar den gamle Opskrift fortæller os om Bønderne, at „de red frem for Aalborg Sund, frem a d de „holle weye“ [= hule

Veje]“ (Vers 11), bliver det hos Vedel til, at „de red frem for Aalborg Sund, frem for Huseby Vejle“. Dristigst er han vel nok, naar han forandrer sin Originals Slutningsvers:

Nu er Hertugen af Bern
og saa hans Broder,
de ligger baade vejlet
i Opsyssel By —

til:

Hertugen udaf Bayerland
og saa hans brune Fole,
de ligge begge i Vejen omkast
saa dybt i Huseby Hule ¹⁾.

Et Vers, der er tolket med megen Skarpsindighed hos en senere Tids Historieskrivere, naar de skulde kombinere Hertugen og hans brune Gangers Fald i Husby Hule med Kampens øvrige Momenter.

Langt mere hetydningsfuld og farlig end disse Smaaforandringer er dog den utilslørede Tendens, som springer frem paa alle Punkter hos Vedel, og som han gennemfører uden ringeste Hensyn til, at hans Original har sine Sympathier og Antipathier just paa de modsatte Sider af, hvor han fæster sine. Sofie Sandbergs Vers 7—9 lyder:

Det var Kong Kristoffer,
kærde han sin Vaande:
„Jeg er af mit eget Land
baade skændt og brændt“.

¹⁾ Verset i dets vedelske Skikkelse er atter, som saa hyppigt sker, gaaet ud i Folket og lyder nu i Omegnen af St. Jorgensbjerg saaledes:

„Hertugen af Holsterland
med sin brune Fole,
han ligger under Sten
deroppe i Husby Hole“.

moraliserende Vers, som det ikke en Gang lønner sig Umagen at citere.

Det Resultat, som Sv. Grundtvig¹⁾ allerede tidligere antydede, naa da ogsaa vi til. Vi kunne, blot endnu stærkere, hævde, at det eneste originale hos Vedel er en Række vilkaarlige Tilføjelser og Forandringer. Derfor vende vi os hurtigst til den eneste virkelige Folkevisekilde: Sofie Sandbergs Haandskrift.

Den indleder med at fortælle, at

1. Hertugen udaf Bern,
han er en Herre saa rig;
der er ikke i alle Bederland
nogen, der ham er lig.

Omkv. Hertugen udaf Bern,

og gaar saa over til at berette om, hvorledes Kong Kristoffer (Vers 2—3) er i Færd med at kalde alle sine Mænd sammen til Ting, men Sendebudene komme tilbage og erklære:

„vi kunde ikke Eders Morbroder
for hans Hustru faa“.

Kong Kristoffer rider nu selv af Sted (Vers 4—5) og træffer i Borggaarden Fru Sølvblad („Selverlad“) „vel svøbt i Maar“. Han spørger hende om Morbroderen og opfordrer hende til ikke at dølge denne for sig, og hun svarer i følgende, meget forblommede Ord:

Vers 6. „Er Din Morbroder hjemme,
han døll sig ikke for Dig;
kommer han ud af Landet i Aar,
han kommer ret aldrig til mig“.

¹⁾ Indledning til Visen i Danmarks gamle Folkeviser III pg. 601—606.

Saa følger en Række Vers (7—9), som allerede ere citerede ovenfor:

Det var Kong Kristoffer

— — — — —

til: I hævner det ikke saa brat;
de Bønder, de samler dennom sammen i Skare
baade Dag og Nat;

Vers 10. De Bønder, de samled dennom i Skare
baade over Mark og Hede;
de kejsed dem en Høvedsmand,
Henrick Tagissenn mon han hedde.

11. De red frem for Olborg Sund,
frem ad de hule Veje;
for da red deres Høvedsmænd tre,
de maatte vel klæde en Stejle.

12. De red frem ad Agersbro,
frem ad Agersborg-by:
De satte Ild paa Kongens Gaard,
det stod saa højt i Sky.

Saa kommer der to Vers (13—14) efter det bekendte Folkevisemønster: „Det første Ridt, de sammen red, de Helleder vare baade stærke o. s. v.“ og „Det andet Ridt, de sammen red o. s. v.“ I det første Vers er det „Marsti Palæssen“, som driver saa langt i Mark; i det andet er det Henrik Tagesen, som lader sit Liv. Derefter fortælles det, at Henrik Tagesen

15. han worde [=værgede] sig alt saa vel;
siden han kom paa sine Knæ at staa,
vel 8 Riddere slog han ihjel.

16. Det var Henrik Tagesen,
saa sig op til Sky:

„Nu da rømmer de Morsing'
og saa de Førrædere af Thy“.

17. Først da rømmer de Morsing'
og saa de Førrædere af Thy;
efter da stod de Vendelboer,
de vilde ikke fly.
18. Efter stod de Vendelboer,
de vilde ikke fly;
saa bygged de dem en Vognborg,
derfor lod de deres Liv.

Og endelig som Vers 19 det allerede citerede Vers om Hertugen af Bern og hans Broder, hvormed Visen afsluttes.

Allerede Svend Grundtvig har været inde paa en Kritik heraf. I Indledningen til Visen paaviser han, at det sidste Vers om Hertugen og hans Broder, der ligge „vejede“ i Opsyssel By, er ganske forstyrret; og han siger, at dette Vers og det første efter hans Mening næppe høre denne Vise til, men ere Laan fra en ældre med et andet Æmne, men med Omkvædet: Hertugen udaf Bern, som man saa har laant til den foreliggende om Bayerns Hertug paa Danmarks Trone; endelig henviser han til en tilsvarende Forstyrrelse ved en anden Vise (Ungen Sverker).

Der er meget, som taler for, at Grundtvig har Ret i denne sin Mening, og skal man da søge denne Hjælpevisen et Sted, maa man naturlig føle sig dragen til de egentlige Kæmpeviser. Ved Ordet Bern ledes Tanken hen paa Viserne om Kong Diderik af Bern og hans Kæmper (Grundtvig I, Nr. 7), hvor Opskrift A's Begyndelse nok i sit Indhold kunde minde om vor Vise:

Kong Diderik sidder paa Bern,
han roser af møgit Vælde;
saa mange haver han tvunget under sig
baade Kæmper og frie Helte.

Der stander en Borg, hedder Bern; han bor derpaa
Konning Diderik.

Man kunde jo tænke sig, at en nu tabt Opskrift har nærmet sig endnu mere til vor Vises Begyndelsesvers.

Men det er fristende at fortsætte paa den kritiske Bane, hvorpaa Sv. Grundtvig slog ind. Først og fremmest stødes man, naar man naar til de to Vers om det første og det andet Ridt. Det er Vers, som ofte dukke frem i vore Folkeviser kun med forskellige Navne, hver Gang man vil skildre et Slag. De synes at være laante fra Skildringen af et Dystridt; saaledes findes der en Vise bevaret med ikke mindre end fem Turneringsløb, skildrede i lige saa mange Vers efter ovenstaaende Mønster¹⁾. Men derfra ere de benyttede dels i de egentlige Kæmpeviser, saaledes den ovenfor citerede om Kong Diderik og hans Kæmper, dels i de senere historiske Folkeviser, som Dronning Margretes²⁾ og den her behandlede. Det er aabenbart Vers, som have ligget Visedigterne lige paa Tungen og ere brugte, hver Gang man manglede Selvsyn af den Begivenhed, man skildrede, uden derfor i Almindelighed at kunne udskydes af Viserne som uægte, thi de have aabenbart haft deres Plads der fra den Dag, Folkevisedigterne selv føjede dem derind. Men med vor Vise forholder det sig paa en egen Maade. Thi man maa forbavses, naar man

¹⁾ Da. gl. Folkeviser IV Nr. 329.

²⁾ *ibid.* III Nr. 159.

efter at have hørt om Henrik Tagesen i Vers 14, at „han lod sit Liv alt der“, i næste Vers ser ham kæmpe tappert og væрге sig selv i Dødens Stund, og yderligere i det paafølgende Vers hører, — at han retter sine Øjne et helt andet Sted hen og siger de berømte Linjer: „Nu da rømmer . . .“ Det er jo en ganske retrograd Bevægelse, vi her se foregaa. Selv i almindelig moderne Fortælling er det dog ikke Skik at berette først om en Mands Død, saa om hans Kamp og dernæst om, hvad han gjorde ved en eller anden Lejlighed før denne Kamp. Thi det kan dog vel ikke være, mens han er sunket i Knæ og værger sig med Fortvivlelse, at han opdager Thyboernes Forræderi og har sine Tanker derved? Man kan paa dette Punkt sammenligne Visen med den om Kong Diderik og Holger Danske¹⁾; her forekommer der et Vers, som minder om vor Vise:

Det saa var stærk Diderik,
han ser sig op i Sky:
„Det er Tid, vi drager til Berme igen,
vi have her ingen Ly“.

Men her staar dette modløse Udbrud som Indledning til en Flugt efter et tabt Slag og altsaa fuldkommen paa sin Plads i Modsætning til det tilsvarende i Kristoffer-visen. Den Tanke paatvinger sig derfor, om Versene: Det første Ridt og det andet Ridt o. s. v. i denne Vise ikke snarere skulde være Indskud, muligvis Laan fra samme Dideriksvise, hvorfra, som ovenfor set, det første og det sidste Vers kunne antages at stamme. Vers 15, om Henrik Tagesens Mandemod, har vel saa staaet ved

¹⁾ *ibid.* I Nr. 17

Visens Slutning, og et Tegn herpaa er det, at Svaning, der vistnok har benyttet Visen, fortæller dette Træk ved Slutningen af sin Beretning. Men man kunde da tænkes at have flyttet dette Vers op i Nærheden af Verset om det andet Ridt for ikke at have det fjærnet fra Beretningen om hans Død med en Afstand af tre Vers, men kunne samle alle tre Oplysninger om ham paa eet Sted. Hvis de her fremsatte Tanker ere rigtige, vilde altsaa en Rekonstruktion af Visen kunne gennemføres, hvis man bortskar Versene 1, 13, 14 og 19 og desuden flyttede Vers 15 bort fra sin nuværende Plads; herved vilde der ganske vist fremkomme et Hul i Fortællingen, men Resultatet vilde maaske være nok saa tilfredsstillende, som hvis man bevarer den nuværende kejtede Forbindelse.

Og dog vil man næppe kunne standse hermed. Det er allerede bemærket, hvor forstyrret Vers 6 lyder, især naar det sammenholdes med lignende Vers i andre Viser¹⁾, og at udrede Meningen er sikkert mere, end nogen tør paatage sig. Men værre bliver det, naar vi gaa over fra Vers 6 til 7. Vi forlod Kong Kristoffer i Fru Sølvrelads Selskab, og nu begynder han pludselig „at kære sin Vaande“. Over for hvem? For Fru Sølvrelad, hans egen Fjende? Og hvad værre er, skulde det være hende, som i næste Vers tilbyder at hævne ham paa hans Skademand? Nogen anden er nemlig endnu ikke bleven indført talende; hun fører stadig Samtalen med Kongen fra Vers 6 af. I hvert Fald maa man vel tænke sig, at der er bortfaldet nogle Linjer foran Vers 7, hvor Overgangen er saa brat, og at her en eller anden Stormand

¹⁾ f. Eks. VI Nr. 319, Vers 5—6; og Nr. 351.

er traadt frem, som med Føje har kunnet give Kongen de gode Løfter om Hjælp. Bag Fru Sølvrelads Navn ligger sagtens Cæcilies, og vi har her maaske et Minde om Samtidens Opfattelse af Forholdet mellem Kong Erik og hans Dronnings Terne, som man jo mente holdt Kongen tilbage paa Gulland. Men i det hele byder disse første Vers af Visen (2—6) ikke paa historiske Oplysninger af nogen Art, skønt de paa den anden Side ikke kunne vrages som uægte; man maa vel tænke sig, at Digteren, der efter Visens sidste Halvdel at dømme har levet tæt op til Begivenheden og udtaler sig saa troværdigt derom, har boet i en afsides Egn af Landet og kun haft sikre Oplysninger om selve Oprøret, som var foregaaet lige for hans Øjne. Derfor turde vi, naar Talen er om at benytte Visen som historisk Kilde, anses for berettigede til ganske at se bort fra den første Halvdel og alene holde os til, hvad den sidste i sin udrensede Skikkelse har at byde paa af historisk Værd.

Først er det den Stemning, ud fra hvilken Visen er digtet, som falder skarpt i Øjnene: Den aander dyb Respekt for den overvundne Part, og skønt hele den midterste Del og Slutningen sandsynligvis ere gaaede tabte, turde man af vort Brudstykke næsten paastaa, at Sympatien er paa Bøndernes Side. Nu da den vedelske Fernis er skrabet af, viser det sig klart, hvilken Forskel der er mellem den Opfattelse af Bonden, som kommer frem i den oprindelige Tekst og i det 16de Aarhundredes Behandling. Man tør vel nok tage dette som et Kriterium ved en Fastsættelse af Affattelsestiden. Digtet kan sikkert ikke være fremkommet længe efter de forefaldne Begivenheder. Det er bekendt, hvilke Forandringer det 15de Aarhundrede og særlig dets sidste Halvdel frem-

bragte i den danske Bondes Tilstand, mest paa Øerne, hvor vi jo allerede 1446 have „Laalands Vilkaar“; selv om dette ikke berørte den nørrejydske Bonde direkte, kan man dog vel næppe betvivle, at det 15de Aarhundrede ogsaa har betegnet en Nedgang for ham. Ud fra denne Tankegang maa man være berettiget til at drage Tidspunktet for Affattelsen stærkt op mod Oprøret. Men ogsaa andre Kriterier bydes der os; Visen nævner Lokalteter som Aalborgsund, Agersund og Agersborggaard, og den fortæller udtrykkeligt, at Vendelboerne, Thyboerne og Morsingerne vare Deltagere deri. Oprørets Høvding og Tallet paa Hovedsmændene nævnes ogsaa; kort sagt, der er ingen af disse vage Benævnelser¹⁾, som betegne lang Afstand i Tid fra den foregaaede Handling. Alt dette tyder paa en tidlig Fremkomst, og selv om man vel ikke med Sv. Grundtvig tør formode, at den er „lagt af en Svend i Kongens Hær, der ingen politisk Anskuelse havde, men vel Øje og Hjerte for Heltemod, hvor det end viste sig“, thi saa objektiv havde vel næppe en Sejrherre været, er man dog berettiget til at regne den blandt vore ældste Kilder til Kampen (desværre kun et Brudstykke af en Kilde) og gætningsvis sætte den jævndrende med den svenske Rimkrønike i dens afsluttede Form (1452).

¹⁾ Den „Marsti Palæssen“, som nævnes i det efter min Mening uægte Vers 13, gør derimod et temmelig upaalideligt Indtryk. Han forekommer heller ikke blandt Rigsraaderne som Underskriver paa noget samtidigt Dokument. Prof. Erslev oplyser derhos, at Marskembedet ikke besattes under Margrete og Erik af Pommern, og at det rimeligvis først igen kom frem i Kristoffers senere Aar. Arkivar Thiset kender ingen Stig Pallessøn fra denne Tid, men anser Navnet for en Sammenblanding af Navnene paa den bekendte Marsk Stig og Marsk Palne, en mægtig Mand paa Valdemar Atterdags Tid.

Af historisk Udbytte giver den, som allerede sagt, Oprørets Skueplads, Overanførerens Navn og Hovedsmændenes Tal; dernæst Fremrykningen mod Aalborgsund og Afbrændingen af Agersborggaard. At Oprøret i Virkeligheden strakte sig langt Syd for Limfjorden, ved den intet om; den holder sig til den Del af Begivenheden, der laa inden for Forfatterens Synskreds og førte til den store afsluttende Katastrofe. Efter Lakunen, som maa have indeholdt Kongehærens Ankomst, Beskrivelsen af Slagpladsen og Begyndelsen af Kampen, fortælles der om Forræderiet, og først derefter¹⁾ bygge Vendelboerne deres Vognborg; i denne Tilflugt værgede de sig saa til det sidste. Her kæmper ogsaa Henrik Tagesen sin sidste mandelige Kamp; om han er bleven lagt paa Stejle, oplyses ikke. Visen bryder brat af, og der synes at mangle i hvert Fald eet afsluttende Vers. Der tales kun om een Kamp og ikke om nogen forudgaaende Sejr for Bønderne.

Til Slut kan det dog vel ogsaa lønne sig at kaste et Blik paa Folkevisen fra et rent kunstnerisk Standpunkt. Thi den kan taale en saadan Vurdering; vi ville finde Skønheder at glæde os ved, som staa over meget af, hvad vi ere vantede til at møde ved vore Folkeviser. Efter Indledningen lyder først Kongens Klage og hans bratte Afvisen af al Trøst; Opmærksomheden er nu bleven spændt, og fint og behændigt føres vi fra Kongens sidste Replik gennem Fælleslinjen „De Bønder, de samler dennom sammen i Skare“ midt ind i selve Begivenhederne. Vi se Sammenstimlingen i Vendsyssel,

¹⁾ Dette er øjensynlig en Forveksling af Visens Forfatter, bl. a. overbeviser Kristiern Pedersens Fortælling os herom.

Kaaringen af Hovedsmanden, Toget af Sted og Plyndringen¹⁾. Og bag alt dette lyder som en manende Akkord:

„De maatte vel klæde en Stejle“.²⁾

Saa følger de tre berømte Kædevers 16—18 om Morsingernes og Thyboernes Forræderi og Vendelboernes Mandemod. To Gange høre vi om Forræderne, to Gange om deres Modsætninger, de djærve Vendelboer; bedre kunde Forfatteren ikke betegne hele Fortællingens Kærnepunkt og fordele Lys og Skygge. Det er disse Vers, som lyde i ens Øre, naar man slutter Læsningen, og man forstaar, hvorfor de maa blive staaende, mens Visen selv uddør, og hvorfor de som Mundheld fra Vendsyssel have gaaet deres Gang ud over det øvrige Danmark.

Efter nu at have taget skyldig Hensyn til Patriarken blandt vore Kilder, vende vi os til Rækken af egentlige historiske Beretninger, som fylde det 15de og 16de Aarhundrede, indtil de finde deres Afslutning i Hvitfeld. Vi kunne sammenfatte dem under Fællestitlen Krønikerne, og baade den svenske og den danske Rimkrønike indtage deres Plads mellem dem; thi efter deres hele Karakter slutte disse to Beretninger sig nærmere

¹⁾ Det er Kongens og ingen Adelsmands Gaard, som plyndres; nogen stærk Uvilje mod Adelen som Stand kommer ikke for Dagen.

²⁾ Vistnok med Rette opfatter Sv. Grundtvig ikke dette „vel“ som en Billigelse af den Straf, Oprørets Høvdinger led, men som et forvansket „dog“.

til Samtidens Krøniker end til Folkevisen, med hvem de kun have den ydre Form tilfælles.

Det viser sig nu straks, at vi yderligere ere i Stand til at dele Stoffet, hvad der kun kan være gavnligt for Oversigtens Skyld. Det 15de Aarhundredes Beretninger forme sig nemlig af lokale Grunde til Kildegrupper, og i Spidsen for hver af disse have vi en primær Kilde; vi begynde med at undersøge den ældste af disse, den svenske Rimkrønike i sin afsluttede Form til 1452.

Det er den simpleste af vore Beretninger, vi her have at gøre med; her findes ingen hemmelige Traade, som det er vanskeligt at rede ud. Nya- eller Karlskrøniken ¹⁾ foreligger i Forfatterens eget Haandskrift fra Aaret 1452, og vor Beretning er nedskrevet i Slutningen af Fyrrerne, altsaa temmelig tæt op til selve den forefaldne Begivenhed ²⁾. Imidlertid behandler Krøniken kun Oprøret ganske i Forbigaaende. Ved Midsommers-tid 1440, hedder det, skulde Rigsraadet og Kong Kristoffer mødes i Kalmar, og de svenske kom derhen efter Aftalen, men Kongen var der ikke; thi

„han tha i jw̄t landa är
 oc stridde mz syne egne böndher ther;
 hwan attande pening, the atte, wille han faa;
 the böndher ther ey wndhergaa.
 the böndher rycte saman brat
 oc sworo for [o: imod] then olaga skat.
 konungen til the böndher drog,

¹⁾ Klemming: Svenska Medeltidens Rimkr. II, 234.

²⁾ V. d. Ropp: Zur deutsch-skandinav. Gesch. 1876 pag. 139: „Man kan sikkert paavise, at Forfatteren 1440, da Kristoffers Udsigter til Tronen steg Dag for Dag, i Mismod nedlagde Pennen for først igen at optage den 1448“.

widh XIIIj ° [1400] aff them slog;
 the andra mest fot oc hendher forspille,
 sidhen tog konungen alt, hwat han wille“.

Denne Beretning er jo ret lidenskabsløs, især naar man holder sig det Had mod alt dansk for Øje, som gennemsyrrer hele Værket, og som har ledet Forskerne til at søge Forfatteren i Karl Knudsøns nærmeste Omgivelser¹⁾. Mest skæmmende er jo øjensynligt, hvad der fortælles om en almindelig Fod- og Haandafhugning, og dette maa sikkert tilskrives den altid aarvaagne Mistænksomhed, som frygtede for at faa danske Bondeforhold indførte blandt Sveriges Almue. Hvad Talangivelserne angaar, som oven i Købet ikke stemme med de nedenfor anførte lybske, maa man ogsaa mindes, at de altid behandles med megen Letsindighed i den svenske Rimkrønike. Men dog bliver der noget tilbage ved Beretningen, som det er værd at lægge Mærke til. Først og fremmest, at Forholdet er Konge imod Bonde, og at den direkte Aarsag er en haard Skat (som ikke kan være Bispetienden); dernæst, at Sagen snart er bragt til en Ende, og at Bønderne efter en (og kun een) ulykkelig Kamp maa falde til Fode. Ganske vist kan vi jo ikke betvivle, at ogsaa Forholdet Adelsmand imod Bonde har spillet sin store Rolle ved Oprørets Fremkomst, men her som ved Folkevisen er det ikke det, som interesserer Forfatteren; han skildrer jo desuden kun Kampen i forbigaaende og ser den som et Brud paa Pligten som Statsborger, der hurtigt drager sin Straf efter sig. Der er da al Grund til at tage den svenske Rimkrønikes Beretning for god. Benyttet blev den af

¹⁾ v. d. Ropp p. 142-43.

en hel Række senere Forfattere paa første eller anden Haand; først af Karl Knudsøns bekendte Hofhistoriker Erik Olsson, som skrev 1460—70; dernæst af Reformationstidens Forfattere, Brødrene Oluf og Lars Persson (døde henholdsvis 1552 og 59), som dog ogsaa havde Kendskab til deres berømte Forgænger, Erik Olsson. Endelig gik Rimkrøniken i det sekstende Aarhundrede over Landegrænsen til Danmark og blev Kilde for Povl Helgesen i hans *Compendiosa Reg. Dan. Hist.* Han satte dog Beretningen om Skatten som Grunden til Oprøret i Forbindelse med Kong Kristoffers Planer mod Lybek. Dem plejer man dog at henlægge til et senere Tidspunkt af Kongens Liv, og da de i det hele taget synes meget slet afhjemlede¹⁾, kan man rolig forkaste dette Povl Helgesens personlige Tillæg.

Vi vende os derefter til den næste Kildegruppe, den lybske. Den har sit Udspring fra *Detmars Fortsætter*²⁾ (til 1482) og er aabenbart ikke helt samtidig, den er allerede bleven mere Tradition end Beretning. Alligevel er det interessant hos *Detmars Fortsætter* at finde en Sympathi for Erik af Pommerns Sag, som forsvinder hos de Forfattere, der benyttede ham, men som vidner godt for hans Paalidelighed. Det hedder saaledes efter Forliget 1435, at „alle hans tre Riger satte sig op imod ham, uddrev hans Høvdinger fra Slottene og satte nye derop i deres Sted og sammenskrev mange Artikler, som han skulde holde, og gjorde ham mange Slags Overlast, som uvanligt var“. Iøvrigt lyder Fortællingen saaledes:

„1442. I det samme Aar opstod der en stor Strid i Jylland, idet Bønderne satte sig op mod Adelsmændene og sloge

¹⁾ W. Christensen: *Unionskongerne og Hansestæderne* p. 159 ff.

²⁾ Grautoff: *Die Lübeck. Chron.* II, 75.

mange af dem ihjel; deriblandt var Hr. Ezeke Brock, som de huggede i Stykker. Følgelig tog Adelen sin Tilflugt til Kong Kristoffer og bad ham om, at han vilde hjælpe dem. Da forsamlede Kongen meget Folk og drog ind i Jylland og holdt en Strid med Bønderne og fangede mange af dem; og han slog mere end 600 ihjel og tvang de øvrige til at forholde sig lydige“.

De Omgivelser, hvoriblandt denne Fortælling fremkommer, kunde nok udæske til nogen Kritik, saaledes er det lige i Førvejen bleven berettet, at Rigsraadet lod Kristoffer krone først i Danmark, og saa i Sverige og Norge, skønt det modsatte vitterligt nok var Tilfældet; Oprøret henlægges desuden til 1442 efter et Tog til Øresund, men af Diplomerne kan det bevises, at Kongen kun i 1441 kan have været i Jylland. Er det saaledes øjensynligt, at der er en større Tidsafstand fra Begivenheden her end ved den svenske Rimkrønike, maa det paa den anden Side lige saa vel indrømmes, at denne Beretning har et nok saa objektivt Udseende som den ovenfor behandlede. Tallet paa de faldne staar ganske vist i bestemt Modstrid med Rimkrønikens, men da vi allerede have berørt dennes Upaalidelighed paa dette Omraade, turde det sikkert være raadeligere at slutte sig til den lybske Beretning ved dette Spørgsmaal, da den jo ingen Interesse havde i at overdrive den faktiske Sandhed. Interessantere er den Grundforskel, der synes at være ved Motivet for Oprøret mellem den foreliggende og de allerede behandlede Kilder. Her faa vi nemlig først Kombinationen Adelsmand imod Bonde, og Kongen træder til, støttende den første Part. Forskellen er dog ikke saa væsentlig, som den straks synes at være; særlig maa jo Begreberne kongelig

Embedsmand og Adelsmand have flydt ganske over i hinanden for Datidens Bønder, og som Rimkrønikens Forfatter interesserede sig mest for den første Side af Sagen, kaster den lybske Beretter sig mere over den anden, som maa have mindet ham om hjemlige nordtyske Forhold. Hvad der desuden giver Detmars Fortsætter megen Troværdighed er Omtalen af Esge Brok. Denne jydsk Adelsmand var nemlig Hansestæderne særlig godt bekendt. Han havde som Rigsraad været dansk befuldmægtiget under Forhandlingerne om Modtagelsen af Fredsbrevene 1435 og omtales oftere i den lybske Afsending Henrik Gripeshorns Breve hjem¹⁾. Han var altsaa en bekendt Mand dernede, og senere fik man ham personlig at se, da det danske Rigsraad fra Lybek opsagde Kong Erik Huldskab og Troskab²⁾. Derimod nævnes han ikke ved det store Ribemøde 1443 og er rimeligvis omkommen i Mellemtiden. Hans Skæbne er bleven mindet i Lybek, og herfra, fra den lybske Historie-skrivning, er han gaaet over i den danske langt ned i det følgende Aarhundrede. Thi i denne Henseende gik det paa samme Maade med den lybske som med den svenske Beretning; først blev Detmars Fortsætter benyttet af *Chronicon Slavicum* (trykt o. 1485) uden væsentlige Forandringer. Albert Krantz († 1517) har dernæst kendt baade Detmar og *Chron. Slav.*; letsindig Humanist, som han er, giver han gerne sit eget Besyv med; saaledes møde vi hos ham et flot henkastet „*nulla duce*“ om Bondehæren, fordi *Chron. Slav.* tilfældigvis ikke kender noget Navn paa dens Anfører. Krantz blev

¹⁾ Reg.* 5107, 08, 12.

²⁾ Hude: Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse p. 10.

jo det 16de Aarhundredes Ledestjerne; i Danmark fulgte saaledes Forfattere som Henrik Smith og Mogens Madsen ham med Tryghed. Til Slut kan det bemærkes, at den yngre Hamsfort havde Adgang til et haandskrevet Udtog af Chron. Slav. gennem sine Familieforbindelser i Husum.

Endelig komme vi til det 15de Aarhundredes tredje og sidste Kildegruppe, den danske. Her mangle vi dog nu Urkilden, en dansk Aarbog¹⁾, og vi kende den kun gennem de ensartede Beretninger hos den danske Rimkrønike, „Plattyske Saxo“ og Kristiern Pedersen; den sidste Forfatter indtager dog en Særstilling, hvorom mere nedenfor. „Plattyske Saxo“ giver os den gamle Beretning klarest og udførligst; den er trykt o. 1490. „De denscke kronike“, som den ogsaa hedder, begynder med en kortfattet og troværdig Skildring af Forhistorien, Kong Eriks Forjagelse fra Danmark og Kong Kristoffers Ankomst. Kun er det jo kedeligt nok, at den lader Kong Erik dø efter megen Omflakken i Pommern — 1438. Forklaringen er, at man aabenbart ganske har tabt ham af Syne, da han forlod Landet, og saaledes kan denne Fejl ikke paa Forhaand svække vor Tillid til den Beretning, der bydes os om selve Oprøret. Denne lyder saaledes:

„Da han [d. v. s. Kristoffer af Bayern] kom der til Landet i Aaret 1439, da satte Bønderne og Indbyggerne sig op imod Herskab og Klerke og den hellige Kirke og Ridderskabet og vilde fra nu af ikke spørge dem eller holde sig dem for Øje eller betale dem Skat, men de vilde være deres egne Herrer og ingen have over sig. Og de droge længe om sammen og spottede Herrer og Fyrster, Riddere og Knægte. Da

¹⁾ Erslev i H. T. 5 R. III, 366 Anm.

Bønderne fornam, at Herrerne ikke længere kunde eller vilde finde sig i saadant stort Hovmod, som de viste mod dem, da droge de sammen i Vendsyssel og dannede sig der en Vognborg. Drog denne samme Hertug Kristoffer derhen med den danske Hær, og med stor, haard Haand brød han denne Vognborg og voldte sin Almue stor Skade; og han jog Bønderne paa Flugt og fangede dem og tvang dem til igen at forblive lydige, saaledes som de havde været tilforn; og han lod deres Hovedsmænd rette⁴.

Her faa vi altsaa først og fremmest en meget omfattende Aarsagsangivelse til Oprørets Udbrud, der endog i Ordlyden minder saa stærkt om en Passus i Rigsraadets Klagebrev til Kong Erik ¹⁾, at en direkte Benyttelse synes at have fundet Sted. Derefter følger der en tilsvarende Fortegnelse over Bøndernes Forsyndelser, og netop ved disse omfattende Udtryk berettiger Plattyske Saxo os ikke blot til blandt de anførte Aarsager at finde den svenske Rimkrønikes Angivelse af Kongens Skat og den detmarske om Adelens Vilkaarlighed, men desuden kan vi nok i Udtrykkene om Kirken spore den Tiendestrid, som faktisk var et brændende Spørgsmaal under Oprøret, og som først fandt sin Afslutning til Kirkens Fordel, efter at dette var slaaet ned.

Beretningen er øjensynlig ganske uafhængig af den ovenfor behandlede lybske Tradition, skønt den er overleveret os paa samme Sprog som denne. Men det maa indrømmes, at den er holdt endnu mere ubestemt i Udtrykkene, uden Navne paa Personer og Steder, uden Talangivelser, kort sagt, den synes ikke at være fremkommen direkte efter Oprøret. Paa den anden Side maa det lige saa vel indrømmes, at den indeholder en

¹⁾ Hude: Aktstykker p. 17.

tillidvækkende Skildring, ogsaa af Kampen om Vognborgen, som den er den ældste prosaiske Kilde, der nævner; i det hele taget ere vi berettigede til at antage den og henlægge den til omtrent en Menneskealder, efter at selve dens Æmne havde fundet Sted.

Ved Siden af „de denscke kronike“ staa som jævnaldrende den danske Rimkrønike og Kristiern Pedersen. Den første af disse indeholder i sine 8 Linjer kun et kortfattet Referat af den Fortælling, vi allerede have gennemgaaet hos „Plattyske Saxo“. Derimod har Kristiern Pedersen¹⁾ søgt at sammenarbejde Urkilden med en anden Beretning, Folkevisen, som han aabenbart har haft i en fra vor Opskrift noget forskellig Skikkelse (Henrik Tagesen dræber her 15 Karle, hos Sofie Sandberg 8 Riddere). Men herved bliver det naturligvis paa den anden Side vanskeligt for os at bedømme, i hvor høj Grad han har benyttet denne Kilde, om end Forholdet faar en ganske særlig Interesse for os, da vi her kunne se Spor af Visens tabte Vers. Vi faa da ogsaa en fuldstændig Beretning at læse om Forræderiet; hvorledes efter megen forgæves Kamp Kongen næsten var nødt til at drage bort med Skamme, da han og hans Omgivelser fandt paa at lade „hver Herre, Ridder og andre godemend“ kalde deres Bønder og Tjenere ud af Vognborgen mod Løfte om Tilgivelse. Saaledes formindskedes Skaren, kun Anføreren og nogle andre vedblev med Kampen til det sidste. At Kristiern Pedersen har benyttet Folkevisen, er tydeligt nok af Udtryk som „de kaste da en höffuitzmand op fore dem, som hed Mattis Tagesøn“; og især

¹⁾ Danske Skrifter V, 490.

det ligefrem omskrevne Udtryk: „han slo mere end 15 karle ene ihjel, siden han vor skoth om kuld og stod paa sine knæ“. Ganske vist er der den bestemte Forskel i Handlingens Udvikling, at vor Folkeviser først lader Forræderiet ske, og dernæst Vendelboerne bygge en Vognborg til sidste Forsvar; paa dette Punkt lader Kristiern Pedersen sig dog vel rettede af Traditionen eller maaske snarere af sin sunde Fornuft, naar han lader Begivenhedernes Gang være den omvendte. Endelig har han Fortjenesten af at være den første Forfatter, som nævner Kampens Skueplads, St. Jørgensbjerg i Hanherred, men iøvrigt kan det bemærkes, at han er en lidet reflekterende, snakkesalig Fortæller, der ynder Anekdoter og Sagn i høj Grad. For os beror hans Værd kun paa den tabte Del af Folkevisen, som han skænker os i Referat, uden at vi ere i Stand til at trænge nærmere ind deri.

Vi ere nu naaede hen til Aar 1500, og det Aarhundrede begynder, som var fjærnet med ikke mindre end to Menneskealdre fra den Begivenhed, hvormed vi beskæftige os. Det forøgede Samkvem mellem Landene bragte nu den danske Historieskrivning nyt Stof; baade den lybske Beretning under en eller anden Form, hyppigst rigtignok Krantz, og den svenske, det være sig fra Rimkrøniken eller Erik Olsson, bleve bekendte i Mellemlandet Danmark og indvirkede paa de Forfattere, der i rigeligt Tal, men uden stor Originalitet sammenstykkede en Skildring af de forrige Aarhundreders Historie. Men de fleste Forfattere kendte kun de samme Kilder

fra det foregaaende Aarhundrede, som vi ovenfor have fremdraget, og der vil derfor i denne Sammenhæng ingen Grund være til at behandle nogen af de øjensynligt sekundære Kilder som Povl Helgesen, Henrik Smith¹⁾, Mogens Madsen²⁾, Vedel og Hamsfort. Langt mere bør det i Virkeligheden overraske os, at dog nogle Kilder formaa at fremføre nye Enkeltheder, ja undertiden en hel selvstændig Beretning, men da vi kende det 16de Aarhundredes Forfattere andet Steds fra og vide, paa hvor løs Grund deres Fortællinger ofte ere byggede, vil der være al Aarsag for os til at ruste os med skarp Kritik, før vi give os i Lag med Kilder som Peder Olsen, Bondekrigsnotitserne og Svaning.

Ikke saa meget endda over for den første.

Peder Olsen³⁾ fra Roskilde, som indtager en særlig Plads blandt de danske Historieskrivere i det 16de Aarhundrede († o. 1570), har aldrig haft nogen daarlig Lov paa sig, selv naar han fremførte Enkeltheder fra fjærne Tider, som vi ikke længere saa os i Stand til at kontrollere. Han, den forhenværende Franciskanermunk, den flittige Kompilator, hvis Interesser og Uddannelse pegede bag ud til de svundne Aarhundreder; han, der

¹⁾ Henrik Smith „ved“ dog, at de faldne Bønder vare 1835 i Tal, men da han paa alle andre Punkter kun er Eftersnakker, staa vi aabenbart her over for en af disse løst henkastede Talangivelser, som Datiden var stærk i, og som gik i Traditionen, forskellig i de forskelliges Munde. Men naturligvis er Tallet gennem Vedel gaaet til Hvitfeld og derefter trolig afskrevet i de fleste moderne Behandlinger.

²⁾ Naar Mogens Madsen paa lignende Maade siger, at Oprørernes Antal var 25000, kan man næppe tillægge dette mere Vægt end Henrik Smiths tilsvarende Opgivelse.

³⁾ Rørdam i Monum. 2. Række II p. 6 ff. Samme Forf., Historie-skrivn. I, 50. Peder Olsens Værk er trykt under Titlen *Chronica regni Daniæ* i Scr. I, 143.

skal have benyttet Kilder, som ikke mere staa til vor Raadighed, og hvis Patriotisme og Flid kappedes om at gøre Arbejdet saa grundigt som muligt, var vel ogsaa nærmest den Mand, hos hvem vi kunde vente at finde Notitser, som vare gaaede ubemærkede forbi hans Forængerens Øjne.

Med Hensyn til Oprørets Forhistorie er det tydeligt nok, at Peder Olsen har kendt og benyttet sin Krantz, men desuden viser det sig, at han har høstet af den Tradition, som knyttede sig til Roskilde og Lund, og af de bispelige Notitser, som optegnedes sammesteds. De sidste gav ham en Række Datoer til de forskellige Begivenheder under Kristoffers første Aar i Danmark. Vende vi os nu efter at have faaet denne Oplysning til Oprøret selv, er det ganske vist klart, hvem han har til Kilde for Begyndelsen af sin Beretning. Det er simpelthen Plattyske Saxo, som vi genkende i Ordene: „In cuius regni principio rustici Nordjutie volebant regere & dominari, insurgentes & vilipendentes & contemnentes Regem, clerum & proceres“. Men saa lyder Fortællingen videre, at da de havde sammensvoret sig i Jylland, angreb Kongen dem, undertvang dem og straffede dem; 2000 bleve nedhuggede med deres Anfører Henrik Tagesen 1441, „die mensis Maji scil. feria 5ta pentecostes“; en anden Bog siger dog, at der var 1400 faldne.

Denne anden Bog er den svenske Rimkrønike; men iøvrigt maa det indrømmes, at Peder Olsen her kan byde paa noget nyt: Tallet paa de faldne og Datoen for Slaget. Dette sidste viser, at Peder Olsen maa have haft en annalistisk Optegnelse, som vi ved nærmere Undersøgelse ogsaa finde bevaret andet Steds. Det er nemlig en Notits, som er optaget i Aar-

bøgerne til 1549¹⁾ og til 1560²⁾, men som er bevaret i sin fyldigste Form hos Hamsfort i hans historiske Optegnelser³⁾ og der lyder:

Anno 1441 vandt ko. Christopher Vognborg udi Judlandt y Hanneherdt⁴⁾ femte dag Pintze.

Kedeligt er det jo nu, at Peder Olsen i sin Redaktion af denne Notits har sjustet og skrevet Maj for Juni; i 1441 falder nemlig Pinsen i denne Maaned, og feria Vta bliver saa Torsdag den 8de Juni 1441⁵⁾. Endelig kan det mærkes, at Peder Olsen har endnu et Træk tilfælles med vore allerede behandlede primære Kilder, at han kun taler om eet Slag, det afgørende Nederlag for de oprørske Bønder.

Interessant er det i Forbigaaende at kaste et Blik paa den ovenfor citerede Aarbog til 1549. Den bliver nemlig først fyldigere, naar den naar til Kong Hans, og til denne Del af den, som behandler de første oldenborgske Konger, har man saa senere føjet fire indledende Notitser: Erik Glippings Drab, Niels Ebbesens Daad, vort Bondeoprør og Karl Knudsens Indfald i Skaane. At Forfatteren anbragte vor Notits i saa udsøgt Selskab, synes jo at tyde paa, at man tillagde Oprøret en ikke ringe Betydning.

Den anden, selvstændige Kilde, som er os levnet fra det 16de Aarhundrede, er Bondekrigsnotit-

¹⁾ og ²⁾ Monum. 1 Række I, 285 og 564.

³⁾ Monum. 2 Række II, 492.

⁴⁾ Aarb. t. 1549 tilføjer: paa St. Jørinsbiergh.

⁵⁾ Ganske vist falder Pinsen baade i 1440 og 1442 i Maj Maaned, men som ovenfor sagt ved vi af Brevene, at Kongen da ikke kan have opholdt sig i det nordlige Jylland. Mærkeligt er det dog at se, at Peder Olsen endnu en Gang har været uheldig

serne¹⁾. Da Bedømmelsen af dem spiller en fremtrædende Rolle ved Skildringen af Oprørets Historie, og de desuden ikke foreligge trykte, ere de behandlede noget mere indgaaende i en Ekskurs ved denne Afhandlings Slutning; her skal kun fremdrages de væsentligste Grunde, som have ledet til deres Forkastelse som historisk Materiale.

Notitsen er denne:

Anno dni MCCCCXLI die Inventionis sancte crucis stod det første Slag paa St. Jørgensbjerg i Hanherred. Og tredje Pinsedag stod det andet Slag i det samme Aar. Og blev der en Hertugs Søn af Bayern slagen i det første Slag, og i det andet Slag, der Kong Kristoffer vandt, da blev „Hr. Eschi brock“ slagen.

Indholdet heraf vil være de fleste bekendt. Det er jo disse Oplysninger, som gennem Hvitfeld ere gaaede over i moderne dansk Historieskrivning, om man end har fundet det nødvendigt at omforme dem ved at flytte Eske Broks Navn fra det andet Slag hen til det første. Men til denne Forbedring kunne vi her ikke tage Hensyn. Vi maa i den her givne Beretning se en bestemt Modsætning til den ovenfor behandlede lybske, hvor Eske Brok faldt før den afgørende Kamp og blev hugget i

med Datoen for sit Slag. I hans saakaldte danske Annaler (Scr. I, 195) som i Virkeligheden kun ere spredte Notitser, henkastede paa de samme Sider, ja ind imellem de Beretninger, som vi lige have gennemgaaet (Chron. regn. Dan.), finde vi en Fortælling om, at „Kong Kristoffer VI Nonas Junii nedhuggede Bønderne, nemlig Henrik Tagesen og hans Folk, 15 i Tallet (sic!)“. Nu er det klart, at VI Nonas Junii er en ganske umulig Dato, idet den er lig den 0te Juni; men med Henblik til den ovenfor paaviste Fejl er det lige saa klart, at Ordet Nonas er en Fejlskrift for Idus, og vi faa da meget fornuftigt VI Idus Junii = 8de Juni.

¹⁾ Se Rørdam, Historieskrivn. I, 42.

Stykker. Detmars Fortsætter skriver imidlertid ca. 100 Aar før Bondekrigsnotitsens Nedskriver, hvis Værk næppe er ældre end 1590 og oven i Købet foreligger i en meget sjusket Form. Dertil kommer, at man utvivlsomt maa betragte „en Hertugs Søn af Bayern“ som en apokryf Person, da han ikke nævnes noget Sted i Samtidens Breve, hvor vi kunde være berettigede til at træffe Spor af ham, og at den opgivne Dato for det andet Slag staar i Modstrid til Peder Olsens, som vi ingen Grund have til at forkaste. For disse Aarsagers Skyld har Forf. troet sig berettiget til at se ganske bort fra Bondekrigsnotitsens historiske Oplysninger. Et Forsøg paa at forklare dens Dannelse, især det første Slags Fremkomst, vil være at finde i den givne Ekskurs.

Endnu en tredje original Beretning om Bondeoprøret har dog det 16de Aarhundrede at give os i Tiden før Hvitfeld. Og ere vi lige blevne skuffede i Haabet om positivt Udbytte ved Bondekrigsnotitsen, eller naar vi ventede at faa en virkelig fyldig og selvstændig Beretning hos Peder Olsen, saa skænkes der os nu til Gengæld en Fortælling paa tre fulde Sider, rige paa mange, brogede Træk, og det hos en Forfatter, hvor ingen Historiker hidtil har haabet at kunne finde den. Svanninges Ry er ikke stort, men kan det blot lykkes os at redde et Stykke af hans pragmatiske Beretning ud af Kritikens Vold, vil selv dette være nok til at udfylde vore magre Kilder fra det 15de Aarhundrede paa en meget heldig Maade og sætte os i Stand til at skrive nogenlunde fyldigt om vort Bondeoprør i 1441.

Svaning, hvem det paalaa at forfatte en Danmarks Riges Historie, naaede som bekendt kun at faa Hans' og Kristian den 2dens Historie færdig, før han maatte af-

levere sine Samlinger til Vedel. Han har dog aabenbart ogsaa haft sin Opmærksomhed rettet paa andre Tidsafsnit af den danske Historie, og et synligt Minde herom er det lille Udkast til en Skildring af spredte Episoder i Tiden 1332—1448, som opbevares paa det kgl. Bibliothek ¹⁾. Vedel har mærkelig nok slet ikke benyttet denne Skildring ved Indledningen til sin Udgave af Folkevisen, skønt den som Svanings øvrige Papirer befandt sig i hans Eje, og han derigennem kunde have forøget sin Viden paa en meget heldig Maade.

Sørgeligt er det dog nu, naar vi vende os til vor Kilde, at maatte tilstaa, at Haandskriftet selv lægger betydelige Hindringer i Vejen for en Afbenyttelse. Den flot henkastede Hurtigskrift viser i Henseende til Indholdet Forfatterens Svagheder gennem adskillige daarlige latinske Udtryk, ved at en Forsætning undertiden ikke opnaar at faa sin Eftersætning, og ved at danske Sætninger ere kastede midt ind i den latinske Tekst. Men Skriften kommer ogsaa til at spille sin Rolle ved det rent Ydre derigennem, at Tydningen ofte vanskeliggøres, ja det bliver endog undertiden ganske umuligt at opløse de Tegn, hvoraf Ordene bestaa. Da Haandskriftet hidtil ikke har været udgivet, vedføjes det for os interessante Afsnit som Tillæg, og et Blik paa dette viser straks, at det indeholder et vel stort Antal usikre Læsemaader. Hvad der dog kan betragtes som temmelig sikkert overleveret, kan fastslaaes i følgende Referat.

Da Kong Erik var dragen til Gotland, æggede han ved Bud Bønderne i Danmark til Strid med Adelen. De valgte til Høvding Henrik Tausøn, og til dem sluttede nogle for-

¹⁾ Gl. kgl. Saml. 4to, 2444.

armede Adelsmænd sig, der paa denne Maade haabede at komme i Vejret. Kong Kristoffers Formaninger vare forgæves, Bønderne rejste straks Oprøret ved at sende Vidje og Brand omkring. De rykkede saa frem til Lundenæs under Henrik Tausøns Anførsel, kunde ikke erobre Slottet, men afbrændte Ladegaarden. Kongen kom nu til, 1442 (eller 1440); han slog Lejr paa et jævnt Terræn ikke langt fra Aggersund i Hanherred i Horops Møde. Modstanderne havde derimod to Bakkekamme inde, hvorhen de førte deres Proviant og opstillede et Værn af Vogne i tre Rækker. Kongen mønstrede Stedet og lod nogle Kanonkugler (eller Blidesten) udskyde derimod, men anrettede ingen Skade, da Projektilerne snart faldt for højt og snart for lavt; han besluttede saa at bryde Vognborgen.

Det første Anfald slog Fjenden tilbage ved at kaste Sten og Vaaben (d. v. s. Spyd) ned fra oven. Men saa forsøgte Kongens Folk at bryde igennem der, hvor Bakken skraanede jævner; man sendte to Faner Ryttere ind, som kastede Fjenderne. Men selv mens de vege, kæmpede de med megen Tapperhed. Kongens Hær fulgte efter, men Bønderne værgede sig stadig. De bleve sprængte, men samlede sig atter; de faldne havde alle Saar i Brystet¹⁾. De, der bleve kastede til Jorden og kom ind under Hestene, rejste sig op paa Knæ og huggede dem i Benene. Her faldt blandt mange andre paa Kongens Side de to Riddere Mogens Jonsson og Eske Brok . . . Af Bønderne bleve nogle fangne, andre nedhuggede, atter andre lagte paa Stejle; Hovedmændene for Oprøret bleve halshuggede. Kongen tabte 600 Mand. Henrik Tausøn, der var sunken til Jorden, rejste sig op paa sine Knæ og kæmpede tappert, men tilsidst blev han overvældet og hugget i Stykker. Vendelboernes Børn i Vuggen begræd Nederlaget, og Markerne laa længe udyrkede hen. — Andre fortælle, at Kamppladsen var ved Bistrup i Landsbyen Grandeslev.

¹⁾ Denne Sætning er vel en klassisk Reminiscens, som man ikke skal tillægge for stor Betydning.

Enhver, der har gennemlæst dette Udtog, vil indrømme, at Svanings sædvanlige Egenskaber som Historie-skriver heller ikke have fornægtet sig her. Her er hans bekendte Evne til at forme en malende Skildring, og hans sædvanlige suveræne Overlegenhed over for alt, hvad der indbefattes under Navnet Detailler, særlig Navne og Aarstal. Men naar vi nu tillige have prøvet alle hans Forgængere igennem og fundet dem kortfattede og magre, mærke vi ret, hvor ilde stillede vi ere over for den svaningske Beretning, thi der er saa grumme faa Punkter i den, som vi kunne prøve paa sikkert Materiale, hentet andet Steds fra, og selv disse faa Prøver ville vise sig at give meget forskellige Resultater.

Der er svage Tegn paa, at Svaning har kendt Krantz, meget svage ganske vist; saaledes siger denne, at der faldt 600 Bønder, hvilket Svaning synes at have misforstaaet, som om det var af Kongens Mænd, der faldt 600. Krantz siger endvidere, at Kongen var naadig mod Bønderne, „for at ikke Markerne skulde blottes for Folk til at dyrke dem“; Svaning fortæller os, at „Markerne længe laa udyrkede hen“. Andre Forfattere kan man slet ikke paavise, at Svaning skulde have benyttet; kun Ytringen om Henrik Tagesens Kamp paa Knæ er sikkert hentet fra Folkevisen direkte¹).

¹) Ganske vist er der en slaaende Lighed mellem en hel Række Udtryk og tilsvarende i en (hidtil uudgiven) Aarvog fra 1188 til 1523 (Nye kgl. Saml. Fol. 561), som er skreven 1579; men efter Tidsforholdene ledes man til at tro, at Aarbogen snarere har laant fra Svaning end omvendt, eller snarest, at de begge have søgt deres Visdom andet Steds fra, fra et nu ubekendt X. Ganske vist er der jo den Mulighed, at Aarbogen kunde stamme fra Svanings egen Haand og være et Udkast til hans planlagte Danmarks Historie, altsaa have benyttet selve den Optegnelse, som ogsaa vi nu gennemgaa.

Da vi saaledes ikke kan prøve Svaning kildekritisk, maa vi gribe til Realkritikken og se, om vi ud af hans egen Beretning kan læse noget, der taler for eller imod Sandheden af, hvad han fortæller. Her ere vi dog noget bedre stillede. Vi kan straks se, at Aarstallene ere fejle, en Brøde, hvori for øvrigt allerede Detmars Fortsætter gjorde sig skyldig. Der er ogsaa andre Fejltagelser, men det mærkelige er, at naar vi undersøge dem nøjere, synes de ikke at have været ligefremme Opdigtelser, men kun Forvanskninger. I Begyndelsen af sin Fortælling siger Svaning saaledes (paa et svært læseligt Sted), at det var Vendsyssels Biskop, som Kong Erik sendte tilbage fra Gotland for at ægge Bønderne; nu ved vi fra Rigsraadets Klageskrifter over Kong Erik¹⁾, at Vendsyssels Biskop ikke stod paa Erik af Pommerns Side, det gjorde derimod Biskop Thorlaff af Viborg, en født Normand, som netop beskyldes for at have gaaet Bud mellem Kongen og de jydskke Bønder. Andet Steds fra ved vi desuden, at disse Klageskrifter have været Svaning bekendte, og Fejltagelsen synes saaledes ringe og temmelig uskyldig, kun en Forveksling af Vendsyssel og Viborg.

Et andet lignende Tilfælde er de faldne Adelsmænd paa Kongens Side. Eske Brok falder efter Svaning i den store afgørende Kamp, hvor Kongen bar Sejren

Det er muligt, thi dens Forfatter er ubekendt, og den Tid (1188—1523), hvorover den spænder, kunde passe derpaa; men paa den anden Side synes den rigtignok at være udarbejdet med adskilligt større Omhu, end man ellers er vant til at møde fra Svanings Haand. Under alle Omstændigheder kunne vi se bort fra Spørgsmaalet her, thi Kilde for Svanings Beretning kan Aarbogen i ethvert Tilfælde ikke have været.

¹⁾ Hude: Aktstykker til Erik af Pommerns Afsættelse, Side 10.

hjem; dette er jo næppe rigtigt, og Svaning synes at have bragt en Forvirring til Stede her i sin Fortælling ved at lade det være Henrik Tagesen, som blev hugget i Stykker, hvad der jo er uden al fornuftig Grund. Aabenbart har han her paa en eller anden Maade sammenblandet de to Mænds Skæbne, og maaske er han bleven ledet dertil gennem Bondekrigsnotitsen, der jo lod Eske Brok falde i det andet Slag. Men ved Siden af ham nævner han Ridderen Mogens Jensen. Der kan dog ikke have levet nogen Ridder af dette Navn i 1441, dertil ere alle daværende danske Riddere os for godt bekendte. Derimod oplyser Arkivar Thiset, at der 1437 nævnes en Væbner Mogens Jensen til Tjele — altsaa ikke langt fra Kamppladsen, — og at dennes Hustru i 1450 var Enke. Vi kan altsaa ikke bestride, at der er en Del Sandsynlighed for, at han er identisk med den her nævnte Ridder, og som ved Bispen af Vendsyssel ovenfor se vi, at der ligger en Kærne af Sandhed til Grund, selv om den er indviklet i et Væv af Uforstand og Unøjagtighed.

Heldigvis synes det nu, at Svaning ikke altid er bukket under for denne sin slette Tilbøjelighed, og andre Punkter vække igen mere Tillid til hans Paalidelighed. Saaledes den anførte, ganske vist lidt forkludrede Sætning om Vidje og Brand; her synes Svaning at have faaet fat i den rigtige gamle Maade at vække Oprør paa blandt Bønderne, ved at sende en Slags Budstikke om blandt Venner og Fjender. I det mindste findes der i Tegnelser o. a. Lande¹⁾ et Kongebrev fra 1535, altsaa

¹⁾ Da. Mag. 3. R. IV p. 182. Straffen for ikke at adlyde denne Kaldelse var „at hengæ weth syn egen Byelkæ“ (Da. Mag. V. 320).

netop Grevefejdens Tid, hvori det omtales, at Gunder Christierns i Ommevraa har klaget over, at man vilde gribe hendes Husbonde, „for han skulde have været med den oprørske Hob og har skikket fra sig Widhe og Brand“.

Paa samme Maade falder det meget troværdigt, naar Svaning fortæller om Bøndernes Tog ned i Ribe Stift og Afbrændingen af Ladegaarden ved det kgl. Slot Lundenæs. Allerede tidligere havde der nemlig været Bondeoprør paa Vardekanten. Men derhos har Hamsfort i sin Ribekronike¹⁾ vistnok benyttet et Brev fra Datiden, naar han fortæller, at Biskop Christiern Hemmingsen 1451 „til Vederlag for de Tab, han led i Krigen“, af Kristiern d. 1ste fik al kgl. Ret over sine Bønder, ogsaa i 40 Marks Bøder. At der med denne Krig er ment Bondekrigen, som Hamsfort lige havde omtalt i den foregaaende Sætning, synes utvivlsomt, og her kan man vel saa spore den Hærgen og Brænden, der ogsaa maa have ramt Bispestolens Gods i Egnen om Lundenæs.

Hermed ere vi komne til Ende med vor Kritik af Svaning. Paa andre Punkter kunne vi nemlig ikke faa ham fat og kritisere ham, frem for alt ikke ved hele den lange, detailrige Fortælling om Kampen paa St. Jørgensbjerg. Men indrømmes maa det, at den helt igennem lyder meget troværdig. Den Lokalitet, som nævnes, Horopsmade, findes ganske vist ikke længere bevaret under dette Navn paa Generalstabens Maalebordsblad eller Mansas Kort, og paa Egnen selv er Benævnelsen uddød; men hvis Stedet er identisk med de Marker, som endnu kaldes „Kongens Bedested“, viser Beskrivelsen af Bøndernes Stilling paa de to Bakkekamme

¹⁾ Scr. VII, 199.

sig overordentlig tilfredsstillende. St. Jørgensbjerg rejser sig netop i to Toppe; den nordlige hæver sig til 187 Fod, den sydlige og lavere kun til 138; herop, „ubi collis declivior“, maa man vel snarest tænke sig, at den endelige Storm har fundet Sted. Om Vognborgen siges der, at den var opstillet „triplici ordine“, og dette minder netop om den Opstillingsmaade, som var bragt til Fuldendelse i de hussitiske Krige og derfra vandrede ud over Europa. Og helt igennem synes Beskrivelsen fornuftig lige til det Træk, som ved første Gennemlæsning maaske vil støde en Læser, at Gennembruddet først lykkedes, da man lod to Faner Ryttere falde an; de vare jo endnu det tunge, kraftige Vaaben i Krigen, og kun de kunde komme op i Højde med Bønderne, som stod paa Vognene; det tidligere Anfald (af Fodfolk?) var jo netop bleven slaaet tilbage ved, at man kastede Sten og Vaaben ned fra oven. Endelig taler Svaning meget fornuftigt kun om eet afgørende Slag.

Kun een Indvending kunde man vel endnu gøre. Hvorfor taler Svaning ikke et Ord om det velkendte Forræderi fra Thyboernes og Morsingernes Side? Indrømmes maa det, at han vistnok har kendt Folkevisen med dens Beretning herom, i ethvert Tilfælde Kristiern Pedersen med hans Gengivelse deraf, men han har vel ikke kunnet faa den indarbejdet i sin Fortælling paa en tilfredsstillende Maade og derfor foretrukket ganske at forbigaa den. Men udelukke hinanden gør de to Beretninger paa ingen Maade. Smukkest er den Opgave at forbinde dem løst af Tyge Becker i hans historiske Roman „Bondekrigen“; han, den eneste Forfatter, der synes at have kendt den svaningske Beretning, lader Kongen optage Vendelboernes Opmærksomhed ved et Frontangreb, og

imidlertid Forræderiet finde Sted paa den anden Side af Bakken, saa at de svigtede ikke opdagede det, før det var for silde. Men alt i alt faar vi tage Svaning, som han er; hans Beretning er fast sammentømret Arbejde og gør trods sin unge Alder i det hele et saa vederhæftigt Indtryk, at den maa siges at være bedre end hans Rygte og næppe tillader yderligere Mistro over for sig.

Med disse seks Beretninger, tre fra det 15de og tre fra det 16de Aarhundrede, staa vi nu over for Hvitfeld.

Det viser sig da straks, at der kun bliver lidet, meget lidet selvstændigt tilbage hos ham; egentlig kun nogle Navne paa Deltagere i Kampen, som han vel har faaet fra nogle af Datidens Slægtbøger. Hvitfeld kendte aabenbart Bondekrigsnotitsen eller dens Kilde og beholdt dens to Datoer med dertil hørende Slag, men flyttede Eske Broks Død hen til den første Kamp. Grunden til Oprøret søgte han i Kong Eriks Pusten til Misnøjet; denne Aarsag fandt han ved Analogislutning fra de foregaaende Uroligheder paa Sjælland og Fyn, som Rigsraadet i sine Breve havde beskyldt den forhenværende Konge for at have vakt. Iøvrigt kendte han de to sekundære Kilder Mogens Madsøn og Krantz. Original er hans Meddelelse ved Henrik Tagesen, at han var en af Danmarks Riges Raad; den kan ikke være rigtig, thi hans Navn forekommer aldrig blandt Rigsraadernes under noget større offentlig Dokument fra Tiden før 1441. Men hertil føjer han de ominøse Ord, at han som Vaaben førte en sort Stige i et gult Felt. Henrik Tagesen til-

hørte imidlertid Familien Reventlov¹⁾, og denne Familie førte aldeles ikke noget Vaaben med en Stige, eller noget, som kunde ligne den. Gaadens Løsning synes imidlertid at kunne findes deri, at Henrik Tagesen af ældre Forfattere undertiden er bleven henregnet til Tornekranterne, som virkelig førte et lignende Vaaben: femtrinet sort Stige i Sølvfelt. Kort efter 1441 levede der nemlig i Skaane en Tage Henriksen, gift med en Dame af Familien Tornekranter, og deres Søn, som levede ved 1510, hed Henrik Tagesen. Sagens har nu Hvitfeld truffet hans Navn og Vaaben i et Dokument og ment, at han har haft en Bedstefader af samme Navn i 1441, hvad der jo ikke alene er ubevisligt, men strider mod de givne Oplysninger. De efterfølgende Forfattere ere saa, ved at slutte ud fra det anførte Vaaben, blevne ledede til at begaa samme Fejltagelse som deres Forgænger Hvitfeld²⁾.

Paa lignende Maade er det gaaet Hvitfeld med den bayerske Øverste, som skulde være falden i det første Slag, det er kun Bondekrigsnotitsens: En Hertugs Søn af Bayern. Det eneste nyt, vi faa at vide, er, at der blev henrettet 12 Herremænd sammen med Eske Brok efter det første Slag, og tre Brødre Holst samt seks andre med Henrik Tagesen efter det andet; desuden fortæller han os, at Ridderen Johannes Brok faldt i det andet Slag; blot dette nu ikke er Hr. Eske, som optræder her igen under Forklædning! — Hans Fortælling er tør og kedelig, den falder komplet fra hinanden, og under-

¹⁾ Barner: Familien Rosenkrantz p. 122.

Thiset: Da. Ad. Aarb. 1893.

²⁾ Oplysningen skyldes velvillig Meddelelse fra Arkivar Thiset.

tiden forfalder han til en blot og bar Oprensning af Navne; hvad end hans Værd har været for hans egen Tid, maa det indrømmes, at han ikke har evnet at beherske sit Stof paa en saadan Maade, at han har naaet til et for os tilfredsstillende Resultat.

Vi ere vel næppe nu i Stand til at forestille os, hvad Vordingborgfreden 1435 betød, og særlig hvad Indflydelse den mere end tyveaarige Krig havde haft paa hele det danske Folks Trivsel. Thi alle Rigets Kræfter bleve anvendte mod Syd, derhen gik Mænd og Penge, og der lagdes haarde Byrder paa dem, som bleve tilbage for at dyrke Jorden og skabe den materielle Baggrund for den langvarige Kamp. Snart trak Krigen endog inden for Landets egne Grænser, nogle Provinser bleve haardt medtagne, og hvad der maa have været følt tungest, der kunde intet gøres for at afhjælpe Ulykkerne og hindre Trykket. Regeringens Opmærksomhed var rettet ud efter, og Administrationen var frit stillet ved mange mindre Spørgsmaal; den Interesse, hvormed en Margrete havde fulgt med i stort og smaat, maatte vige, naar Talen var om det ene, store Spørgsmaal, som Kong Erik, om end forgæves, haabede at kunne løse.

Selv om der intet var os levnet, som stadfæstede dette Indtryk, vilde vi af os selv kunne naa dertil; men ofte spore vi udtrykkeligt den ulmende Misfornøjelse, der sikkert har bidraget sit til at stemme Kongens Sind til den Fred, som kun kom altfor sent. Netop et Aar efter Oprøret, i 1442, var Kong Kristoffer paa sin Rejse i Rigerne naaet frem til Lødøse. Herfra udstedte han

den 12. Juni en Forordning¹⁾ til sine Fogeder og Embedsmænd i Danmark, der giver os et klart Indblik i de øjeblikkelige og tilbagelagte Vanskeligheder. Kongen behandler heri de danske Fogeders, særlig sine egne, Forhold til Befolkningen og søger at fremdrage og revse begge Parters Fejl. Som rimeligt er, tager han temmelig haardt paa den lige overvundne Almue og dadler Bønderne for „deres store Ulydighed og Overdaadighed“, og fordi de hverken „rettelig udgøre vore Fogeder og Embedsmænd“ eller deres egne Herrer og Husbønder, hvad de burde. Derfor havde der nogle Aar før hans Tid været mange Trætter, Kæremaal og Tvedragt i Riget, og i sin egen Tid havde han ogsaa hørt meget derom. Dog endnu skarpere falder hans Ord til Fogederne. Han bød dem først holde Fred indbyrdes og undgaa gensidige Overgreb; dernæst forbød han dem at gøre nogen Mand Vold eller Uret, synderlig med ulovlig Gæstning eller ulovlig Beskatning; hvis de vare hans Bud overhørige, truede han dem med Embedsfortabelse. Andre Mænds Fogeder skulde ifalde lignende Straf. I det hele bød han de to stridende Parter vel at overholde deres gensidige Pligter og truede dem i modsat Fald med Lovens haarde Straf.

Interessant er det ogsaa at se, hvad der fandt Sted det følgende Aar i Ribe. Ved det store Møde her i Anledning af Tiendestriden udstedte Kongen og Ærkebisp Johannes Laxmand den 8de Januar, Dagen efter Tiendespørgsmaalets Afgørelse, et fælles Dokument²⁾, rettet mod det Forfald af Klostrene, hvorover der var indløbet Klager. Man tillod i Tilfælde af Overtrædelser

¹⁾ Aarsberetn. fra Geheimearch. V., Nr. 25.

²⁾ Aarsberetn. fra Geheimearch. V., Nr. 27.

Bisperne at skride ind og reformere; desuden skulde de holde Øje med den økonomiske Stilling. Ingen maatte hindre dem deri, og Fogederne skulde forhindre al fremtidig ydre Indblanding i Klostrenes Anliggender.

Lægger man nu hertil de Klager baade fra Adelen og Bondestandens Side, som kom frem i Brevvekslingen mellem Kong Erik og det danske Rigsraad, og som ville blive behandlede nærmere straks nedenfor, formaar man at danne sig et nogenlunde tydeligt Billede af den uholdbare sociale Overgangstilstand, som maatte føre til Rivninger baade fra oven og neden, indtil Vægtskaalen afgjort var sunken til den ene Side, og de højere Stænders Overherredømme bestemt var fastslaet.

Selv om det nu ikke kom til ligefremme Uroligheder i Danmark i de første Aar efter Freden, og der er i hvert Fald ikke levnet os noget Bevis herpaa, havde Kong Erik som bekendt Sorger nok; i Sverige rasede Engelbrekts Oprør, i Norge rejste Amund Sigurdson sit Banner. Og i Danmark selv er der sikkert bleven vist megen Mangel paa Bestemthed fra Regeringens Side og Tøjlesløshed og Ulydighed fra dem, der vare blevne vante til at lade deres egen Vilje være deres højeste Lov. Og som bekendt tabte Kong Erik til sidst Taalmodigheden og sejlede bort, først til Sverige og derfra til Gotland; „*causa metus fuit ira vetus, cur cessat Ericus*“, siger et gammelt Munkevers. Det var en gammel, indgroet Misfornøjelse og Vrede over hans Regimente, som drev ham bort; og Verset indeholder desuden, som vanligt var, de romerske Taltegn, der tilsammen danne Aaret for hans Afrejse: MCCCXXXVIII = 1438¹⁾.

¹⁾ Hamsfort (Scr. I, 330) faar 1439 ud af Verset; det er baade galt i denne Sammenhæng og modbevises tilstrækkeligt af Brevene.

Hvad betød da dette, at han fjærnede sig? Nedlagde han Kronen, og ønskede han en Efterfølger, eller vilde han kun foreløbigt lidt ondskabsfuldt trække sig tilbage for at lade det danske Rigsraad alene kæmpe mod de mange Vanskeligheder og forgæves prøve sine Kræfter derpaa? Meget tyder paa, at denne sidste Opfattelse er den rigtige; efter at man havde vægret sig ved at antage Hertug Bugislav af Pommern som Kongens Efterfølger, var han meget ilde stemt over for det danske Rigsraad. Men den Modstand, han viste over for Hertug Kristoffer som Kongsemne i Danmark, røber, at han ikke havde ventet, at hans Plads saa hurtig vilde blive udfyldt, og at han nok vilde lægge sin Søstersøn Hindringer i Vejen, saa vidt han formaaede det.

Nu begyndte nemlig den overordentlig skarpe Brevveksling¹⁾ mellem det danske Rigsraad og Kong Erik, der strakte sig gennem flere Aar. Allerede før Afrejsen havde Skaanes Adel klaget over, at de i lang Tid havde haft „kleyne van recht unde rechuerdicheit“. Den 27de Oktober 1438 beskyldte imidlertid Raadet fra Korsør Kong Erik for, at han havde haft den sjællandske Almue for sig og lokket den til at love Hertug Bugislav Lydighed, mod at han indrømmede den alle de Friheder, den bad ham om. „Hvad han dem ydermere beføl at gøre, det fandt sig vel derefter. . . . Straks efter at han saaledes var bortsejlet, rejste Almuen sig først i Sjælland og siden over al Danmark mod alt Klerkeriet og Ridderskabet, saa at vi daglig leve vort Livs Fare med dem og kunne ingen Rettighed af dem fange“. I det følgende

¹⁾ Hude: Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse.

Dokument, det bekendte Opsigelsesbrev ¹⁾ af 23de Juni 1439 fra Lybek tilføjes det om Bønderne: „sige de aabenbarlig, at de have det af Eders og Hertug Bugislavs Tilskyndelse. Og nu siden Biskop Thorlaff [af Viborg] kom til Jylland og raadslog med Almuen der, saaledes som I hid skrev med ham, at han skulde raade dem og styre dem til Gode, siden hyldede en stor Del af Almuen Herrerne af Holsten, for hvilket Riget haver nu mist Haderslev og Ærø og stander der ydermere fore i stor Fare“. Endelig gentages i Rigsraadets sidste Brev ²⁾ fra Lybek af 6te Juli de samme Beskyldninger i udvidet Form, og Skylden for det hele skydes paa Kongens Forsømmelse, at han i mange Aar ikke havde besøgt Sverige, Norge og en Del af Danmark og hjulpet enhver til at opnaa sin Ret og Retsfærdighed.

Men Kongen sparede heller ikke paa de skarpe Ord i sit Svar. Først erklærede han fra Stegeborg d. 25de Juli 1439 ³⁾, at han ansaa den danske Almue for uden al Vidende om den Behandling, man havde givet ham. Men i det store, berømte Brev ⁴⁾, som han afsendte samme Dag, lod han rigtig Vredens Torden rulle. Det var heri, han skød Skylden paa Rigsraadet for Sveriges, Norges og Sønderjyllands Tab, og han erklærede, at Grunden var: „Eders store Overvælde og Uredelighed . . . Eders Utroskab, Overdaadighed og Eders umilde Gerrighed, saa at I for Gods og Penninges Skyld hverken spare Gud, den hellige Kirke, Eders rette Herrer, eller Kronen, Riddere eller Knægte, Fruer eller Jomfruer,

¹⁾ Hude, Side 10.

²⁾ Hude, Side 15.

³⁾ Hude, Side 22.

⁴⁾ Hude, Side 27.

Borgere eller Bønder eller Indvaanere og af den Grund har Eders eget Mandskab og Eders egne Bønder rejst sig mod Eder og have fremført haarde Klager mod Eder, saaledes som vi have sendt Eder Udskrifter om“. Hvad Rigsraadets Klage over Kongens Ophidselse af Almuen angik, paaberaabte han sig først sin Fraværelse fra Riget, men dernæst hævdede han i stærke Ord sin Uskyldighed og afviste ganske den Tanke at skulle have villet sætte den ene Stand op imod den anden.

I sit Brev til Skaaningerne ¹⁾, som udgik samme Dag og ogsaa var rettet til Jyderne, hævdede Kongen ligeledes sin Uskyldighed. Men en højst ejendommelig Tilføjelse maa billigvis vække vor Mistanke. Kongen advarer nemlig Befolkningen for Hertug Kristoffer „og for alle dem, som ere med ham, som ligesaa have undsagt os, paa samme Maade som om de vare Eders aabenbare Fjender“, og han opfordrer dem til at handle over for alle disse, „som I ere forpligtede over for os, og vi ogsaa vel tiltro Eder, saa længe indtil Gud vil, at vi selv kan komme der til Landet“. — Endelig bemærker han i sit sidste Brev til Fynboerne ²⁾, den 14de September 1439 fra Visborg, at „vi ved vel, at der er mange gode Mænd i Danmark, som tage sig den Medfart nær, vi have faaet“; og han opfordrer dem til at „undervise“ de andre om ikke at gøre ham Uret.

At denne „Undervisning“ ikke er ment altfor fredeligt, og at Kongen faktisk stod bag Urolighederne, kan vel ikke betvivles. Lige saa sikkert er det paa den anden Side, at hans Opfordringer kun vilde have frugtet lidet, hvis de ikke traf en gunstig Jordbund at virke paa.

¹⁾ Hude, Side 40.

²⁾ Hude, Side 43.

Men desværre ved vi kun saare lidet om de sjællandske, fynske og jyske Uroligheder i 1438—39. Et er sikkert, de vare bragte til Afslutning, da den nye vældige Opstand i 1441 brød ud. Dog fortjener det vel at bemærkes, at en Præst i Varde 1638, da Ribe Stifts Præster indsendte en almindelig Beskrivelse af alle historiske Levninger til Dr. O. Worm¹⁾, har givet følgende Meddelelse om Vardehus Slot: „Om denne kongehuus haffuer jeg udi en fornemme borgeris bog her udi byen fundet optegnet, at den udi en bønder opløb anno 1439 den 2. aprilis skulde bleffuen brendt och ødelagt“. Og efter at have omtalt Byens to Kirker tilføjer han: „Om bemelte S. Jacobi kiercke findis i forskrefne borgers bog, at den anno 1439 den 29. majj er ødelagt, muligt inden samme tumult och opløb haffuer faaet ende, de quo superius“. Danske Atlas, der optrykker disse Efterretninger, om end med fejle Aarstal (Vte Bind p. 678 og 80), erklærer det for „besønderligt, at Historien intet taler om dette Opløb“. Notitsens hele Skikkelse, de to Datoer og den Maade, hvorpaa den er os levnet, giver den dog et saa troværdigt Præg, at vi næppe kunne vægre os ved at antage den paa Tro og Love.

Interessant er desuden det Spørgsmaal, om Hertug Adolf af Slesvig virkelig stod bag Bevægelsen, som Opsigelsesbrevet jo antyder. Sikkert har han under alle Omstændigheder været for klog til at forpligte sig over for Bønderne ved noget skriftligt, som senere kunde virke kompromitterende, og der er intet Brev levnet fra 1438 og 39, som tyder paa nogen direkte Bevægelse fra Hertugens Side. Men den 2den Juli 1439 sluttedes der

¹⁾ Danske Samlinger, 2den Række IV, 92—93.

en Traktat mellem Ærkebisen og 8 Riddere paa den ene Side og Hertugen paa den anden, hvorved han mod Afstaaelse af Haderslev og Ærø frasagde sig al Deltagelse i Bondekrigen¹⁾. Og dog vedblev Hertug Adolf endnu et helt Aar at holde sig krigsberedt og at samle Tropper, skønt han den 30te April 1440 i Kolding havde opnaaet den endelige Stadfæstelse paa hele Hertugdømmet af Kong Kristoffer; han ønskede aabenbart at være forberedt for alle Tilfælde.

Thi imidlertid var Kristoffer af Bayern i 1439 kommen ind i Riget, og han satte sig i dette og det følgende Aar grundig fast i Danmark. I 1440 høre vi heller ikke Tale om Uroligheder inden for dette Riges Grænser; kun have vi den 31te Oktober en Erklæring fra Vendsherreds Beboere²⁾ (paa Fyn), hvorved de lovede aldrig at ville bære Vaaben uden deres Høvedsmands Tilladelse, ej heller at være opsætsige mod Høvedsmanden paa Hindsgavl, men at være Kong Kristoffer lydige. Forprang til Byernes Skade forbødes, og det bestemtes, at hvis en Bonde blev udpantet og anholdt for Skattenægtelse, maatte de andre ikke hjælpe ham eller stimle sammen; Ord, hvori vi se den almindelige Aarsag til Urolighederne. Men ved Overgangen til 1441 har der aabenbart været roligt i Danmark, ogsaa i Jylland; thi den 22de Januar fortælles det³⁾, at Rigsraaden Niels Erikson af Asdal i Vendsyssel, netop den Landsdel, hvor det straks efter skulde bryde ud allerhæftigst, havde faaet Befaling til at drage til Lødøse til Kyndelmisse for at forhandle med de svenske Afsendinge. Af den 7de Fe-

¹⁾ Jahn: Unionshist., p. 509—11.

²⁾ Jahn, p. 511—13.

³⁾ Diplomatar. Norveg. V, 507.

bruar have vi et tilsvarende Brev¹⁾ fra Lødøse, der blandt andet viser, at Niels Eriksen lykkelig og vel var ankommen. Men man tør vel nok forudsætte, at han ikke vilde have forladt sin Hovedgaard, hvis Oprøret allerede da var i fuld Gang rundt om den.

Men havde da Kong Erik endnu Muligheder, hvorpaa et nyt Oprør lod sig bygge?

Ganske vist giver Vadstenadiariet²⁾ ham ved Aaret 1440 det lidet smigrende Vidnesbyrd, at han sad paa Gotland, men „undertiden flakkede om i Søstæderne som en gal Mand“. Alle hans Forhaabninger vare dog vel endnu ikke bristede. Paa Varberg Slot sad stadig hans Tilhænger Axel Pedersen, der ganske vist sendte ham Opsigelsesbrev³⁾ for det Tilfælde, at han ikke blev undsat før St. Hansdag. Det norske Rigsraad stod paa hans Side; det fornyede den 10de Februar⁴⁾ de Bønner om Hjælp, som det allerede havde sendt ham den foregaaende Sommer. Adskillige nordtyske Fyrster havde megen Sympathi for hans Sag. Men hvad der var det vigtigste, de hollandske Stæder med Fyrst Filip af Burgund i Spidsen vare nu bestemt traadte over paa hans Side, da deres Rivaler og Fjender, de vendiske Stæder, havde stillet sig saa venligt over for Hertug Kristoffer. Den 8de April 1440 besluttede man⁵⁾ at udruste en Flaade mod Danmark; man skulde slutte Forbund med Kong Erik og love ham Hjælp mod Kristoffer, naar han til Gengæld hjalp dem mod de vendiske Stæder og overlod

¹⁾ *ibid.* V, 508—09.

²⁾ *Scr. rer. Svecic.* I, 156.

³⁾ *Jahn*, p. 520—21.

⁴⁾ *ibid.* p. 519—20.

⁵⁾ *Hanserecesser* II. II Nr. 363—68.

dem Helsingør og Helsingborg i Pant for deres Omkostninger. Denne Flaade naaede ogsaa hurtig op i danske Farvande, laa først ved Helsingør, der ligesom Helsingborg endnu holdtes Kong Erik til Haande af Peder Okse, og sejlede saa til Marstrand, hvor den i Løbet af Sommeren plyndrede Byen; mod Slutningen af Aaret kom det til Forhandlinger med Kristoffer og hans Mænd. Først i Løbet af den følgende Sommer fik man dog Tvistighederne udjævnede; altsaa havde Kong Erik endnu i 1441 en venligsindet Magts Flaade liggende i Kattegat, der kunde gribe afgørende ind¹⁾.

Henimod Foraaret 1441 rejste saa Vendelboerne igen et Oprør. Skønt vi her ingen Oplysninger have, kan det dog næppe betvivles, at Kong Erik paa en eller anden Maade har staaet i Forbindelse med Hovedmændene derfor; thi hvad den almindelige Bonde angaar, førte han sikkert kun Kampen i sin egen Interesse. Det stadig voksende Tryk fra Regeringens og de højere Stænders Side avlede et Modtryk; maaske kom saa her til en haard Skat²⁾, thi Kristoffer kunde nok paa dette Tidspunkt trænge til Penge. Dette bragte Bægeret til at flyde over; man stimlede sammen.

Danske Atlas (V, 200) fortæller, at ved slige Oprørs Stiftelse gik det til paa følgende Maade. Den, der var Formand, stak et Spyd i Jorden „og gjorde et stort Skrig, at, hvem som vilde hannem efterfølge, skulde lægge en Haand paa samme Spyd“³⁾. Men i øvrigt har

¹⁾ Om hele dette Forhold se Will. Christensen: Unionskongerne og Hansestæderne Kap. I passim.

²⁾ som den svenske Rimkrønike jo beretter.

³⁾ Da. Atl. nævner som Eksempel herpaa en Mand ved Navn Bertel Hansen i Mejlholt i Hundslund Sogn, som 1558 vilde opægge Bønderne paa denne Maade mod Lensmanden, men til Straf blev dømt fra Livet paa Viborg Landsting.

sikkert „Vidje og Brand“ vist sig som en meget paa-
lidelig Trudsel mod anderledes tænkende; Folkerejs-
ningen har været almindelig og overvældende for Mod-
standerne.

Til Hovedsmand kaarede man Henrik Tagesen; han var en velstillet Adelsmand, som sammen med sin Broder, Offe, besad Del i Bjørnholm Gaard med alle Tilliggender; Kongen skænkede senere, da alt var forbi, denne Del til Hovedejeren, Otte Nielsen Rosenkrands¹⁾. Men desuden havde han andre Ejendomme, som Kongen selv beholdt. Thi alt hans Gods blev forbrudt, fordi han havde ført Avindskjold mod Kongen, Kronen og Riget. Trang har det altsaa ikke været, som drev ham ind paa denne farefulde Vej. Snarere kommer man til at tænke paa, at der maaske har været en eller anden Forbindelse mellem ham og Kong Erik fra gammel Tid, eller at han er bleven ledet af blot og bar Ærgerrighed. Men en Del Adelsmænd, vel snarest Lavadel, som var bleven forarmet, sluttede sig ogsaa til Henrik Tagesens Sag; man synes her at spore en begyndende Standsadskillelse inden for selve Adelen.

Først og fremmest gjaldt det om at vinde Tilhængere. Man drog derfor først mod Syd i Retning af Aalborg, og hernede ved Fjorden har vel den Fægtning staaet, hvori Hr. Eske Brok faldt²⁾.

¹⁾ Barner: Fam. Rosenkrantz I, Dipl. LXXI.

²⁾ Hr. Eske Jensen Brok var Herre til Essendrup (Gammel-Estrup) og nævnes første Gang 1425; 1429 var han Ridder og Lensmand paa Københavns Slot, 1432 Rigsraad, 1435 Lensmand paa Aalborghus. Hvor længe han sad her, vides ikke; 1439 nævnes i Følge Thiset en anden Lensmand, og samme Forf. mener, at Hr. Eske igen har været Lensmand her 1441. Derhos brugtes han stadig til Forhandlinger med Hansestæderne

Efter denne Fægtning, som sagtens stod i Nærheden af Sundby, synes Bønderne at være gaaede mod Vest. De har næppe kunnet passere Fjorden lige for Aalborgernes Øjne, og denne By er ikke falden i deres Hænder. I Hanherrederne forenede de sig med deres Standsfæller fra Thy og Mors og begyndte at afbrænde de talrige Herregaarde. Kongsgaarden Aggersborggaard gik ogsaa op i Luer. Størst Modstand har sikkert Aagaard frembudt, hvor Hr. Niels Pedersen Gyldenstjerne værgede sig tappert. Bøndernes Harme imod ham har været stor. Han havde faa Aar i Forvejen ægtet Eske Broks afdøde Broders Kone og var desuden Broder til Biskop Gert af Børglum, der i hvert Fald senere viste sig meget ivrig for at faa Tienden gennem-

og England, og han deltog ivrig i Brevvekslingen med Kong Erik fra Lybek 1439. 1440 var han endelig med ved Lenshyldingen i Kolding, hvor Hertug Adolf fik Fyrstendømmet lige til Kolding Bro (D. Adels Aarb. 1889, p. 103).

Hans Dødsmaade er bekendt. Den lybske Beretning fortæller jo allerede, at han blev hugget i Stykker. Hvor vidt han led en fortjent Straf, kunne vi ikke afgøre, da der ingen Oplysninger er levnede os om hans Lensmandsstyre. Dog, naar man gennemgaar hans Stamtavle, faar man et saadant Indtryk af Slægtens Karaktertræk, at man nok kan tillade sig derfra at slutte til det enkelte Medlem. Hans Søn, Hr. Lage Eskesen Brok, kaldes „en ustyrlig og voldsom Natur“; han er navnlig bekendt for sin langvarige Fejde med Slægten Rosenkrands 1460—75; 1486 dræbte han den bekendte Randersborger Niels Paaske (jfr. Folkevisen). Dennes Fætter, Hr. Eskes Brodersøn, Aksel Lagesen til Clausholm, var „en af sin Tids største Godsamlere“. Hr. Lages Søn, Hr. Jens Brok, stod i Fjendskab til Ærkebiskop Børge, trættes 1492 sammen med sin Fader med Kronen, laa 1501 i Borgeleje paa Herivad Kloster med 5 Heste og kaldes af Samtiden „en fornemme, rig Herremand“. Hans Halvbroder, Hr. Niels Brok, faldt 1534 i Bøndernes Fangenskab ved Svenstrup; og hans Søn, Hr. Lage til Estrup, „synes at have været lige saa trættekær som Farfaderen“. (D. Adels Aarb. 1893.)

ført i sin fulde Skikkelse i Jylland¹⁾. Hertil er vel kommen personlig Undertrykkelse; Følgen blev, „at han kom af sin Gaard ikke uden med en Stav i sin Haand“. Hans Gaard, Gods og alle hans Breve gik op i Luer²⁾. Endnu gaar der paa Egnen usikre Sagn om Borgens Belejring³⁾. Det fortælles, at Bønderne vilde udhungre Besætningen, og at denne benyttede alle de Kunstgreb, som Folkesagn ved at fortælle ved slige Lejligheder. Den eneste Ko, man havde tilbage, førtes saaledes rundt paa Muren, indhyllet i de forskellige slagtede Kreaturers Skind; som Følge heraf hævede Fjenden Belejringen. Men i Virkeligheden hævede Fjenderne, som allerede sagt, ikke Belejringen, og de førte deres Formaal igennem. Vesten for Hovedgaarden ses endnu to Forhøjninger, hvoraf den ene øjensynligt gemmer Ruinerne af en Bygning eller et Taarn; foretagne Udgravninger have vist, at Borgen er ødelagt ved Ild⁴⁾.

Nu laa Vejen mod Syd aaben, og Bondehæren kunde uden Hindringer gaa over Limfjorden ved Aggerssund. Videre og videre rullede Oprørets Bølger. I Aars Sogn i Himmerland bleve de tre Gaarde eller Smaabyer Pitselhøj, Slemstrup og Runslykke afbrændte; de vare Aagaards rette Gods, „og var her Orlog og Krig i Lan-

¹⁾ Brasch: Bregentved p. 7, 8.

²⁾ Tingsvidne af 3dje April 1458 paa Hanherreds Ting. Da. Mag. 3. R. III. 260.

³⁾ Skolelærerberetn. i Topogr. Arkiv 87 a.

⁴⁾ Hr. Niels Pedersen Gyldenstjerne har sikkert taget sin Tilflugt til Sjælland; han blev senere stedet til Hvile her i St. Bendts i Ringsted, hvor hans Gravsten viser en glathaget, bevæbnet Mand med et Riddersværd i sin højre Haand (han opnaede nemlig snart efter Ridderværdigheden), og i venstre Skjoldet med den syvoddede Stjerne (Brasch, Bregentved p. 24.)

det, der det blev brændt¹⁾). Fra Svaning ved vi, at man mod Vest naaede ned til Lundenæs ved Skjern Aa, og naar han om den endelige Kamp tilføjer, at andre sige, at Kamppladsen var ved Bistrup i Landsbyen Grandeslev (ved Gudena), synes dette at tyde paa, at Bevægelsen ogsaa er naaet hertil²⁾).

Dette var dog dens Højdepunkt. Nu nærmede den nye Konge sig med sin Hær; Vendelboernes Vogntog maatte gaa tilbage og indtage en defensiv Stilling paa St. Jørgensbjerg i Kjettrup Sogn, Hanherred.

St. Jørgensbjerg er Navnet paa det Højdedrag, som øst for Aagaard stryger i Retning Nord til Syd. Det er allerede bemærket, at det efter at være naaet til en vis Højde deler sig i to Toppe; midt imellem disse ligger den lille By Husby i en Lavning. Mansas Kort giver kun den nordligste og højeste Bakketop Navnet Jørgensbjerg, Generalstabens Maalebordsblad tillægger derimod den sydlige det. Dette stammer aabenbart fra Folkemunde, som tilføje, at man her for o. 50 Aar siden fandt en Mængde Menneskeknogler. Da Generalstabskortet dog intet særligt Navn har for det nordlige og anseligste Parti, er det vel tilladeligt at antage, at Navnet har gældt for begge Dele. Hvad selve det ejendommelige Navn angaar, er det os muligt at komme paa Spor efter dets Oprindelse. Paa Husby Mark fandtes

¹⁾ 27de Marts 1492: Tingsvidne af Aars Herreds Ting. Da. Mag. 3. R. III. 261.

²⁾ Et Pavebrev af 3dje April 1445 (Afskrift i Rigsarkivet) viser, at det ogsaa gik ud over Præsterne paa Landet. Frejlev og Sønderholm Sogne, Hornum Herred i Himmerland, bleve saaledes berøvede deres Præster, og de stode endnu ubesatte, da Brevet udstedtes. Grunden var, at jus præsentandi tilhørte Ridderen Henrik Knudsen (Velvillig Meddelelse af cand. mag. Mackeprang).

nemlig en St. Jørgens Kilde, om hvilken Peder Dyrskjøt¹⁾ siger, at den „skal fordum være holden for en Lægekilde“. Nu er der tillige fra 19de Sept. 1474 levnet et Brev²⁾ fra Bispen i Børglum om et St. Jørgenskapel i Hanherred. Uden paa Brevet har en anden Haand tilføjet: Kolderop, men da der i Kollerup Sogn ingen St. Jørgenskilde fandtes, er det rimeligvis en Fejlskrift for Kjetterup. Her, i Midtpunktet af Hanherrederne, ere de syge altsaa stimlede sammen om Kilden, og fra denne er Navnet gaaet over til Bjerget, som laa lige ved Siden af.

Bønderne opstillede nu deres Vognborg paa Bakkens Overflade; det er første og vel ogsaa sidste Gang vi i dansk Krigshistorie høre tale om denne ejendommelige Befæstningsart. Allerede Germanerne kendte Vognborge, dannede af Trossets Karrer, som stilledes Hjul ved Hjul i en Kreds, og Korstogsfarerne befæstede deres Lejr paa lignende Maade, idet Vognborgen enten var opstillet i en Rundkreds eller i en Firkant. Men først hos Hussiterne i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede fik Vognborgen sin særlige Udvikling, saa at den blev Hovedleddet i Ziskas Taktik. Man kørte Trossets Vogne op i fire Rækker bag hverandre og trak saa Fløjene af første og fjerde Række, som ragede ud over de to mellemliggende, sammen for derved at danne Lejren (Tabor). Vognene bleve saa yderligere besatte med Skyts, og Kvinder og Børn anbragtes i Midten. — Da den hussitiske Taktik fandt stor Udbredelse i Tyskland, er det sandsynligt, at den derigennem er naaet op til os. Naar Svaning taler

¹⁾ Collectanea, Nye kgl. Saml. 743 G 4to. — Da. Atlas (V, 312) gentager disse Ord.

²⁾ Da. Mag. 3. R. III, 268.

om „triplici ordine“, er det jo muligt, at vore Bønder i Stedet for Hussiternes fire have opstillet seks Rækker Vogne og trukket Fløjene sammen af første og sjette, anden og femte o. s. v. inden for hverandre for derved at danne en ganske uigennemtrængelig Fæstning. Herfra afventede de saa Kongens Ankomst.

Kristoffer havde tilbragt de første Maaneder af Aaret med Rejser til Skaane og Fyn. Han var i disse sine første Aar travlt beskæftiget med at udstede Frihedsbreve for de danske Købstæder; saaledes udfærdigede han den 7de Maj fra København et Privilegium for Odense¹⁾, men fra denne Dag og til efter Kampen paa St. Jørgensbjerg er der intet Brev levnet os, som kunde røbe hans Opholdssted og derigennem den Vej, han har taget fra Hovedstaden til Kamppladsen. Derimod ere vi i Stand til at følge hans Tilbagerejse; den 14de Juni (ja, vel allerede den 12te,) var han i Aalborg, den 16de i Randers og den 18de i Aarhus²⁾; om hans Travlhed vidner, at han ikke fik Tid til at udstede sit Privilegium for Randers, før han var kommen til Aarhus, og sine Friheder for denne By, før han var naaet tilbage til København³⁾. Da han lagde Tilbagerejsen over Land, er det vel rimeligt, at han er draget til Jylland ad Søvejen; den hollandske Flaade i Kattegat vil ikke have været ham nogen Hindring, da der for Øjeblikket under Stilstand plejedes Forhandlinger mellem ham og dens Førere. Han har vel taget bevæbnede Borgere med fra Aalborg, som Bønderne ikke havde kunnet erobre, og er

¹⁾ Reg.* 5305.

²⁾ Reg.* 5309, Diplom. Vibergense p. 30 og Reg. 3674.

³⁾ Reg. 3677 (af 2den Juli).

nord om Fjorden gaaet mod Vest ind i Hanherrederne. At han skulde have passeret Aggerssund sydfra, er næppe troligt; her vilde Modstanderne lettere kunne lægge ham Hindringer i Vejen ved Overgangen.

Stillingen paa St. Jørgensbjerg var en Retrætepost; den betegnede det yderste Punkt, hvortil Vendelboerne kunde lade sig drage af deres Allierede, Bønderne fra Thy og Mors, uden at forlade deres eget Land. Kongen slog Lejr i Nærheden af Bakken paa den omtalte Horopsmade; om dette laa vest for Bjerget og var enslydigt med det saakaldte „Kongens Bedested“, eller nord derfor, hvor „Lejrhøjene“ rejse sig, faar staa hen, ligesom det er umuligt at sige, hvor de af Svaning omtalte Angreb fandt Sted. Sandsynligst er det vel, at de foregik fra Syd, og at Thyboerne og Morsingerne imens rømte mod Nordvest.

Det vilde kun være en simpel Gentagelse at berette om Slagets Gang her; enhver, der har gennemlæst Folkevisen og Svanings Fortælling ovenfor, vil mindes Momenterne i Vendelboernes djærve Kamp og deres Fællers Rømning. Da Aftenen faldt paa, har Vognborgen ligget fuld af danske Mænds Lig, og Ulvene og Ravnene fik Føde nok for den Nat, som stundede til.

Henrik Tagesen blev ført til Aalborg og maatte bøde med Livet for sine Gerninger; i det ovenfor omtalte Brev, hvorved Kongen gav Otte Nielsen hans Del i Bjørnholm, siges der, at dette skete „genesten efter hans Død, da han havde undgullet sine Gerninger i Aaleborg, som var efter vor Herris Aar 1441, Mandagen næst efter Helligtrefoldigheds Søndag“, det er Mandag den 12te Juni. At hans Lig dernæst „maatte klæde en Stejle“, kan vel betragtes som temmelig sikkert, og at

hans Medanførere maatte lide lignende Straffe, er ikke mindre sandsynligt.

Større Interesse har det for os at faa at vide, hvad Nederlaget betød for Bønderne. Raadspørge vi de samtidige Beretninger, vide de kun lidet derom. Den svenske Rimkrønike fortæller, at „siden tog Kongen alt, hvad han vilde“, den lybske Beretning og Plattyske Saxo, at han tvang dem til at være lydige; men naar de føje til, at han fangede mange Bønder, tør man sikkert slutte, at de ikke ere slupne paa fri Fod igen uden svære Løsepenge. Derhos skulde de udplyndrede Herremænd vel ogsaa have Erstatning. Men vende vi os til moderne dansk Historieskrivning, fortælle nogle os¹⁾, at det blev forbudt enhver at bære andre Vaaben end den korte Kniv i Bæltet, andre, at dette Forbud kun gjaldt Bønderne. Det er os let at kontrollere Sandheden af denne Efterretning, da Kilden derfor er et Kongebrev af 5te Juli 1442²⁾, som udstedtes fra Oslo og var rettet til Gejstligheden i alle tre Riger. Denne fik Befaling til at bekendtgøre, at ingen, det være sig Prælat, Gejstlig, Ridder, Kriger, Borger, „burgensis“ eller Bonde, uden for sit Hjem maatte bære andre Vaaben end de daglige Smaaknive. Kongen opfordrede Bisperne til at sætte mulige Overtrædere i Ban og lovede desuden om fornødent den verdslige Arms Bistand.

Det ses heraf, at man i endnu højere Grad end Allen bør betone, at denne Forordning om ikke at bære Vaaben ikke er rettet mod de nørrejydske Bønder som en Straf for deres Oprør. Den gjaldt alle Klasser inden for alle tre Riger og var, om man saa vil, et civilisato-

¹⁾ som Allen, Side 232.

²⁾ Aarsberetn. fra Geheimearch. V p. 60—61.

risk Skridt, der ganske vist ikke lykkedes foreløbig og kom adskillige Aarhundreder for tidligt, men derfor ligefuldt kun taler godt for Kong Kristoffers politiske Fremsyn.

Men paa et andet Omraade var Oprøret 1441 ganske sikkert af stor Betydning for Bondens fremtidige Stilling; det lykkedes nu Gejstligheden at føre sin lange Krig om Bispetienden igennem, som ganske vist var gennemført i de øvrige Landsdele, men hvis Indførelse Jyderne hidtil med Held havde modsat sig. Ved det store Ribemøde 1443, hvor Kristoffer blev kronet som dansk Konge, udstedte han den 7de Januar sammen med Ærkebispens Johannes Laxmand et Brev¹⁾, rettet til gejstlige og Lægfolk over al Danmark. Det siges heri, at paa den nævnte Dag vare de jyske Bisper, blandt hvilke Gert af Børglum og Thorlaff af Viborg ere os velbkendte, tilligemed den fynske Biskop traadte frem og havde klaget over, at der i deres Stifter kun betaltes $\frac{1}{15}$ i Stedet for $\frac{1}{10}$ i Tiende; paa Befolkningens Vegne havde derimod en Skare Riddere hævdet, at det var saa gammel Sæd. Sagens Afgørelse var af begge Parter bleven henskudt til Kongen, og efter at have raadslaet med en Skare Retskyndige fældede han en Dom, som afgjort gav Gejstligheden Medhold. Tienden deltes i tre ligelige Dele mellem Kirken, Præsten og Bispen, og der sattes haard Straf for mulig Overtrædelse af disse Bestemmelser.

Gejstligheden var altsaa den Stand, som høstede det største øjeblikkelige Udbytte af Oprørets Undertrykkelse. Adelen maa selv under Tiendestriden have følt Savnet af den uafhængige Almue bag sig til at støtte sine Krav, men den havde jo selv bidraget sit til at slaa

¹⁾ Hvitfeld Fol. I, 831.

den ned. Intet Under da, at det særligt er Gejstligheden, som vi ser juble over Kongens Sejr 1441. Aaret efter Kampen, den 25de November 1442, udstedte Ærkebiskop Johannes Laxmand et Brev¹⁾, hvori han priste Gud, „fordi han, da disse tre Riger vare udsatte for slette Menneskers Ødelæggelse og Plyndring og berøvede en Konges Styrelse, ikke tillod, at hans Folk adsplittedes ved Krigens Storme Thi det er jo klart, at den himmelske Konge i en særlig Grad har staaet vor Drot bi, da han nylig i Jylland med en ringe Skare knuste en stor Hær, som efterstræbte hans og Rigernes Lykke; thi hvorledes skulde ellers een kunne forfølge 1000 og to jage 10000 paa Flugt? Var det ikke, fordi Gud gav dem i hans Hænder?“ Derfor skulde man i Lundekirken hvert Aar paa de store Højtider prise Gud med et religiøst Optog.

Men skønt saaledes ogsaa andre Magter end Regeringen høstede Fordele af Bøndernes Undertrykkelse, er der dog Vidnesbyrd nok om, at det var mod denne, Oprøret i første Række havde været rettet. Det var Kongen og de kongelige Fogeder, man vilde til Livs; først derefter søgte man ind paa Adel og Gejstlighed, skønt vel den Omstændighed, at saa mange af den førstes Medlemmer sad i Stillingen som Kongens Foged, maatte bidrage til at forplumre Forholdet og rette Bøndernes Raseri mod mere end een Fjende. Som Udviklingen dog en Gang gik, maatte Bønderne først støde sammen med den stærke Statsmagt, bagefter med de Institutioner og Stænder, som vare voksede op under dens Beskyttelse, og som bleve stærkere i de følgende

¹⁾ Svenske Rigsarkiv: Odaterade pergamentsbref från 15. seklet. (Meddelt af Prof. Kr. Erslev.)

Aarhundreder. Bondeoprøret i 1441 bliver derfor i ringere Grad end Grevefejden en Standskamp mellem en undertrykt og en overmægtig Klasse, men de to Vaabendyster have deres fælles Præg; de ere begge Forsøg paa at skrue den politiske og sociale Udvikling tilbage for Aarhundreder, Forsøg, der maatte mislykkes og mislykkedes. Og dog vilde det være taabeligt at nægte, at ikke ogsaa Forholdet til Adelen har spillet sin store Rolle ved vor Bevægelses Udbrud. Efter den taalelige Tilstand, som Regenter som Valdemar Atterdag og Margrete havde gennemført for Bonden, da de store Krongodsreduktioner lettede hans Stilling, og Regeringen søgte at tage Selvejerne under Armene, begyndte atter Trykket fra oven under Erik af Pommerns Styre. Man gjorde Modstand af bedste Evne baade paa Sjælland og Fyn, men først i Jylland fandt Modstanden rigtig sit Udtryk i, hvad den efter hele sin Karakter var, en Revolution. Det var den kraftigste Del af Almuen, som her norden for Lov og Ret i Rigets Udkant har rummet flere Selvejere i sine Rækker end nogen anden Landsdel og slet ingen vornede Fæstere. De magrere Jorder lod Bebyggelsen foregaa mere spredt og indbød ikke til Herregaardsdannelser. Men de vare Vidner til det voksende Tryk, deres Frænder paa Øerne vare underkastede, og begyndte selv at føle Byrderne (Rimkrønikens Skat); de foretrak at gribe ind i Tide, mens de endnu havde Kræfter dertil, og rejste deres Oprør, gjorde deres Revolution. Og denne Revolution kan man vel kun se som et berettiget Skridt, saa vist som Bønderne havde Retten til at kæmpe for deres Eksistens; de, der dannede den Klasse, hvoraf alle andre hovedsagelig vare voksede frem, og paa hvis Skuldre de stode.

Og Tiden var rig paa slige Forsøg paa at hævde sig selv og derigennem Samfundets Bestaaen i de fæstnede Former. I Norge rejste Bønderne sig med Held under Amund Sigurdsson, og Dalkarlene i Sverige havde just fordrevet Kong Eriks Mænd. Geografisk og socialt set indtog de en lignende Plads i Sverige som Vendelboerne i Danmark; blandt dem havde Nedgangen i Bøndernes Stilling grebet mindst om sig, og ud fra dem kunde en friere Strømning brede sig over Landet. Men Sveriges Bønder stode socialt højere end Danmarks, derfor kunde Bevægelsen fæste Rod; hvad kunde det hjælpe, at vi havde Dalkarle som Sveriges, naar vi i det hele ikke havde en Bondestand som dets? ¹⁾

Saaledes bliver det da et Hovedresultat af denne Undersøgelse om Oprøret i 1441, at det er et Bidrag til en Gren af vort Folks Karakteristik og et Vidnesbyrd mere om dens ubøjelige Uafhængighedsfølelse. Og er man end mere end fire Aarhundreder skilt fra en Begivenhed, vægrer man sig dog ikke ved at skænke de Mænd Respekt, som have sat Livet ind for deres Sag.

¹⁾ Efter at denne Afhandling i det væsentlige var afsluttet, traf jeg i det kgl. Bibliothek blandt Tyge Beckers efterladte Papirer et Haandskrift til en Hoversiets Historie (Realsamlinger, 2det Bind), der har sin Betydning ved at vise, hvor nær denne Historiker ved sin Omtale af vort Oprør har været ved at naa det, som vi efter at have gennemgaaet Kilderne ere berettigede til at betragte som Sandheden. Det vil sikkert have sin Interesse at fremdrage de Linjer, som dreje sig herom, skønt de kun forefindes i en temmelig ubearbejdet Skikkelse: „Nu træffe vi ogsaa i Jylland 1438 den første Opstand, der er rettet imod Adel (og Gejstlighed, hvilken imidlertid først blev ret alvorlig 1440—41), skønt den endnu især synes at gælde Kon-

Ekskurs.

Bondekrigsnotitserne findes bevarede i en Oktav; Læder med Spænder, 345 Blade, opbevaret paa Universitetsbibliotheket i den arnamagnæanske Haandskriftsamling¹⁾. Den er skrevet af to Hænder, og et enkelt Sted dukker en tredje frem. Denne tredje Haand er fra 1646, den yngre af de to tidligere fra April 1595. Den ældste Haand, som intet Aarstal har føjet til sit Værk, synes dog at have skrevet Titelbladet til hele Bogen, som er mærket 1593. Men i ethvert Tilfælde kan ingen Del af Haandskriftet være ældre end fra Aaret 1572²⁾, da den ældste Haand har nedskrevet en annalistisk Notits, som lyder paa dette Aar.

En Gennemgang af Haandskriftet viser, at det først og fremmest indeholder Love, lige fra Jydske Lov til Frederik den 2dens københavnske Skik af 1569; denne sidste og i det hele taget de fleste nedskrevne af den ældste Haand. Derefter begynder en Række *annalistiske Notitser*, som ligeledes øjensynligt skyldes denne ældste Haand. Deres Orden er temmelig forvirret, og Optegnelsen om Kristiern den 1ste („1481: døde gamle Kong Christiern fordum Konning i Danmark“) tyder ikke paa nogen høj Ælde. Disse Notitser afløses atter af en Række *spredte Meddelelser* f. Eks. om Fyrretyvemærksbøder, skrevne med den yngre Haand; og endelig tager atter den ældre Haand fat og nedskriver først som Overgang til det følgende fire Notitser. Den sidste af disse (fra 1572) er utvivl-

gens Fogeder — men endnu holdt Love og gammel Vedtægt samt især Vanskeligheden med at samle større Godser den private i Ave; Hoveriet kan ikke have været trykkende paa Adelens Gaarde“

¹⁾ A. M. 8. Svo.

²⁾ Mærkeligt nok have hverken Dr. Rørdam eller Dr. Kaalund (i sin Katalog over de arnamagn. Hdskr.) set, at man her har en bestemt Grænse for Notitsernes Ælde i deres foreliggende Skikkelse. Sandsynligheden taler oven i Købet for, at den ældste Haand ikke kan have skrevet sin Del før ved 1590.

somt skreven med den samme Haand som den følgende sammenhængende Række og giver derfor (som ovenfor sagt) denne en bestemt Ælde.

Nu følger nemlig, hvad der har Interesse for os, en Række kronologiske Optegnelser fra 1441 til 1541, med senere Tillæg 1536 og 34. Den første af disse er den ovenfor citerede: Anno dni MCCCCXLI o. s. v. Hvad der først overrasker os ved den, er at se, at den saa pertentlige ældste Haand, som ellers aldrig fejler, i denne Notits ikke mindre end tre Gange har rettet Fejl under Nedskrivningen. Man faar det bestemte Indtryk, at Skriveren her, og kun her, har haft en særlig lille Seddel liggende foran sig, som ikke hørte til den øvrige Række Optegnelser.

Herefter kommer nemlig en sammenhængende Aarbog, som navnlig fra Aar 1500 følger de oldenborgske Kongers Handlen og Færden. Sammenligner man denne med andre kendte Kilder, viser den meget stor Lighed med den tidligere nævnte Aarbog 1286—1549¹⁾; saa mange af Notitserne falde sammen, at der aabenbart findes en delvis fælles Grundstamme. Men endnu en Mærkelighed viser der sig, naar man følger Notitserne og Aarbogen jævnsides helt igennem, thi paa eet Sted, i Grevens Fejde, er der atter aldeles ingen Lighed i Beretningen om Bondekampene, hverken de jyske eller Øksnebjergslaget (undtagen ved den allersidste Notits, der synes at danne en Undtagelse inden for Undtagelserne).

Hvad bliver altsaa Resultatet heraf? Grundstammen maa vi sikkert antage for fælles. Men saa snart vi komme til Optegnelser om Bondeoprør, baade ved 1441 og i Grevens Fejde, træder Forskellen frem. Disse Optegnelser maa vi altsaa samle ud af den Krønike, vi have under Behandling, og som af Rørdam har faaet Navnet „Bondekrigskrøniken“; vi betragte disse Notits'er som noget selvstændigt for sig, næsten som et hele, og vi foretrække derfor at give dem og ikke

¹⁾ Monum. I Række, I, 285.

hele Aarbogen et Navn. Dette bliver da som foreslaaet „Bondekrigsnotitserne“.

Naar vi dernæst vende os til en Realkritik af Notitsens Indhold, minde vi om, at Hovedindvendingerne allerede ere fremdragne ovenfor i Teksten. Det bemærkes, at Peder Olsens Dato jo er levnet os i tre Former, og at, som det blev bemærket ved den lybske Beretning, Eske Brok var en saa velkendt Mand i Hansestæderne, at man næppe vilde kunne fejle saa groveligt ved Fortællingen om hans Død, som saa maatte være Tilfældet. Endelig, at Notitsens Forbindelse med lignende fra Grevefejden gør det sandsynligt, at den først er skreven efter denne Krigs Tid. Af de to Datoer er den sidste sikkert fordærvet; den første maa vel være Eske Broks Dødsdag, hentet fra en eller anden Slægtbog, og hans Navn blev saa senere flyttet bort fra den Dato, hvortil det oprindeligt var knyttet. Hans Fald er næppe foregaaet i noget stort Slag, og Sandsynligheden taler for, at man ikke mere end een Gang har kæmpet paa St. Jørgensbjerg. Jeg tror derfor, at man bør forkaste Bondekrigsnotitsen som sen af Oprindelse og sen i sin Form, slet i sin Overlevering og uoverensstemmende med de ældste gode Kilder, hvormed det er os muligt at sammenligne den.

Tillæg.

Hans Svanings Haandskrift.

Gl. Kgl. Saml. 4to 2444.

Bønder opløb i Vendsyssel: Causa quod Ericus Rex in Gothlandiam profectus, quem secutus episcopus¹⁾ Vandalie, remisit eum ut rusticos co. . . etaret in nobiles, quod & fecit. Hi capitaneum Hinricum Tausøn creant adiunctis quibusdam nobilibus ad inopiam redactis ut²⁾ hac ratione crescerent. R.

¹⁾ Erslev quidam?

²⁾ E: in.

hele Aarbogen et Navn. Dette bliver da som foreslaaet „Bondekrigsnotitserne“.

Naar vi dernæst vende os til en Realkritik af Notitsens Indhold, minde vi om, at Hovedindvendingerne allerede ere fremdragne ovenfor i Teksten. Det bemærkes, at Peder Olsens Dato jo er levnet os i tre Former, og at, som det blev bemærket ved den lybske Beretning, Eske Brok var en saa velkendt Mand i Hansestæderne, at man næppe vilde kunne fejle saa groveligt ved Fortællingen om hans Død, som saa maatte være Tilfældet. Endelig, at Notitsens Forbindelse med lignende fra Grevefejden gør det sandsynligt, at den først er skreven efter denne Krigs Tid. Af de to Datoer er den sidste sikkert fordærvet; den første maa vel være Eske Broks Dødsdag, hentet fra en eller anden Slægtbog, og hans Navn blev saa senere flyttet bort fra den Dato, hvortil det oprindeligt var knyttet. Hans Fald er næppe foregaaet i noget stort Slag, og Sandsynligheden taler for, at man ikke mere end een Gang har kæmpet paa St. Jørgensbjerg. Jeg tror derfor, at man bør forkaste Bondekrigsnotitsen som sen af Oprindelse og sen i sin Form, slet i sin Overlevering og uoverensstemmende med de ældste gode Kilder, hvormed det er os muligt at sammenligne den.

Tillæg.

Hans Svanings Haandskrift.

Gl. Kgl. Saml. 4to 2444.

Bønder opløb i Vendsyssel: Causa quod Ericus Rex in Gothlandiam profectus, quem secutus episcopus¹⁾ Vandalie, remisit eum ut rusticos co. . . etaret in nobiles, quod & fecit. Hi capitaneum Hinricum Tausøn creant adiunctis quibusdam nobilibus ad inopiam redactis ut²⁾ hac ratione crescerent. R.

¹⁾ Erslev quidam?

²⁾ E: in.

Christ. per litteras & nuncios monuit Rusticos officii, sed quum nihil proficeret. Men bønderne ginge strax om med vidie oc brand oc hagde¹⁾ hver udi sin egen dør²⁾. Itaque progressi ad arcem Lundenes duce H. T. arce non potiti horrea incenderunt. Quapropter C. R. adventans A. D. 1442, alii 1440, in loco plano castra locat non ita large ab Aggersund udi Haneherrit, udi Horops made, colliculos tamen duos [2den Side] eminentes habentes³⁾. Item⁴⁾ commeatus corporum & machinam ex curribus triplici ordine instruunt. Rex speculatus loci opportunitatem, emissis aliquot tormentorum telis noxam nullam illis intulit, telis nunc infra nunc supra cadentibus, machinam currulem infringere⁵⁾ statuit.

prima facta incursio. Hostes superi⁶⁾ iactis lapidibus & telis repulerunt aliquamdiu pari virtute pugnantes. tandem in complectu⁷⁾ Regis versantes perumpere conati sunt ubi collis declivior, atque iam signa duo equitum immissa hostem loco pepulerunt: qui cedentes quis⁸⁾ magna vi resistunt. Subsequitur totum agmen, sed rustici acriter restiterunt dispari fortuna. Dissipantur rustici et denuo se recolligunt ac omnes cadentes aduerso corpore vulnera [3dje Side] tulerunt. Plerique in terram sub equis pro[s]trati⁹⁾, in genua se erigentes amputatis cruribus equorum¹⁰⁾ plus damni quam stantes in acie intulerunt. D. Magnus Johnesson¹¹⁾ & D. Eskillus (Broch) cæsi, ambo equi[t]es aurati & cum his alii multi in exercitu Regis principes viri. Ideo sc. turmatim equites aggregantes . . . erunt rusticos. capti alii, trucidati¹²⁾ alii, rotis impositi alii,

¹⁾ Weeke: hengde.

²⁾ Herudenfor staar i Randen: Restis ac titio vicatim missus 1438.

³⁾ W: habente.

⁴⁾ W: Huc.

⁵⁾ W: infrangere.

⁶⁾ W: superant.

⁷⁾ W: conspectu.

⁸⁾ W: quibus.

⁹⁾ E: projecti.

¹⁰⁾ W: equitibus.

¹¹⁾ E: Johanz.

¹²⁾ E: fundati?

decollati qui auctores tumultus fuere. Desiderati a regis 600. H. T. prostratus in genua se erigens diu a se multos fortiter reppulit, sed demum oppressus in partes dissectus est. Deflerunt in cunis hanc cladem vendili et agri diu inculti iacebant.

Locus conflictus alii Bistrup in villa grandesleff.

hele Aarbogen et Navn. Dette bliver da som foreslaaet „Bondekrigsnotitserne“.

Naar vi dernæst vende os til en Realkritik af Notitsens Indhold, minde vi om, at Hovedindvendingerne allerede ere fremdragne ovenfor i Teksten. Det bemærkes, at Peder Olsens Dato jo er levnet os i tre Former, og at, som det blev bemærket ved den lybske Beretning, Eske Brok var en saa velkendt Mand i Hansestæderne, at man næppe vilde kunne fejle saa groveligt ved Fortællingen om hans Død, som saa maatte være Tilfældet. Endelig, at Notitsens Forbindelse med lignende fra Grevefejden gør det sandsynligt, at den først er skreven efter denne Krigs Tid. Af de to Datoer er den sidste sikkert fordærvet; den første maa vel være Eske Broks Dødsdag, hentet fra en eller anden Slægtebog, og hans Navn blev saa senere flyttet bort fra den Dato, hvortil det oprindeligt var knyttet. Hans Fald er næppe foregaaet i noget stort Slag, og Sandsynligheden taler for, at man ikke mere end een Gang har kæmpet paa St. Jørgensbjerg. Jeg tror derfor, at man bør forkaste Bondekrigsnotitsen som sen af Oprindelse og sen i sin Form, slet i sin Overlevering og uoverensstemmende med de ældste gode Kilder, hvormed det er os muligt at sammenligne den.

Tillæg.

Hans Svanings Haandskrift.

Gl. Kgl. Saml. 4to 2444.

Bønder opløb i Vendsyssel: Causa quod Ericus Rex in Gothlandiam profectus, quem secutus episcopus¹⁾ Vandalie, remisit eum ut rusticos co. . . etaret in nobiles, quod & fecit. Hi capitaneum Hinricum Tausøn creant adiunctis quibusdam nobilibus ad inopiam redactis ut²⁾ hac ratione crescerent. R.

¹⁾ Erslev quidam?

²⁾ E: in.

Christ. per litteras & nuncios monuit Rusticos officii, sed quum nihil proficeret. Men bønderne ginge strax om med vidie oc brand oc hagde¹⁾ hver udi sin egen dør²⁾. Itaque progressi ad arcem Lundenes duce H. T. arce non potiti horrea incenderunt. Quapropter C. R. adventans A. D. 1442, alii 1440, in loco plano castra locat non ita large ab Aggersund udi Haneherrit, udi Horops made, colliculos tamen duos [2den Side] eminentes habentes³⁾. Item⁴⁾ commeatus corporum & machinam ex curribus triplici ordine instruunt. Rex speculatus loci opportunitatem, emissis aliquot tormentorum telis noxam nullam illis intulit, telis nunc infra nunc supra cadentibus, machinam currulem infringere⁵⁾ statuit.

prima facta incursio. Hostes superi⁶⁾ iactis lapidibus & telis repulerunt aliquamdiu pari virtute pugnantes. tandem in complectu⁷⁾ Regis versantes perumpere conati sunt ubi collis declivior, atque iam signa duo equitum immissa hostem loco pepulerunt: qui cedentes quis⁸⁾ magna vi resistunt. Subsequitur totum agmen, sed rustici acriter restiterunt dispari fortuna. Dissipantur rustici et denuo se recolligunt ac omnes cadentes aduerso corpore vulnera [3dje Side] tulerunt. Plerique in terram sub equis pro[s]trati⁹⁾, in genua se erigentes amputatis cruribus equorum¹⁰⁾ plus damni quam stantes in acie intulerunt. D. Magnus Johnesson¹¹⁾ & D. Eskillus (Broch) cæsi, ambo equi[t]es aurati & cum his alii multi in exercitu Regis principes viri. Ideo sc. turmatim equites aggregantes . . . erunt rusticos. capti alii, trucidati¹²⁾ alii, rotis impositi alii,

¹⁾ Weeke: hengde.

²⁾ Herudenfor staar i Randen: Restis ac titio vicatim missus 1438.

³⁾ W: habente.

⁴⁾ W: Huc.

⁵⁾ W: infrangere.

⁶⁾ W: superant.

⁷⁾ W: conspectu.

⁸⁾ W: quibus.

⁹⁾ E: projecti.

¹⁰⁾ W: equitibus.

¹¹⁾ E: Johanz.

¹²⁾ E: fundati?